

ДҰРЫС ДІНИ БІЛІМ КӨРКЕМ МІНЕЗГЕ ЖЕТЕЛЕЙДІ

Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ,
ҚМДБ Төрағасы, Бас мүфти

Аса қамқор ерекше мейірімді Алланың атымен бастаймын! Барлық мақтау күллі әлемнің Раббысы Алла Тағалаға тән. Ардақты Пайғамбарымыз Мұхаммедке Алланың салауаты мен сәлемі болсын!

Адам баласының өмірінде білімнің орны ерекше. Өйткені білім адамның дүниетанымын кеңейтеді, ақ пен қараны, дұрыс пен бұрысты ажыратуға үйретеді, қоғамда өз орнын табуына жол ашады. Ал діни білім осы дүниелік біліммен қатар адамның рухани әлемін қалыптастырып, өмірінің мәнін түсінуге, Жаратушысын тануға, өзіне және өзгеге жауапкершілікпен қарауға бағыттайды.

Асыл дініміз білімге ерекше мән береді. Қасиетті Құранның адамзатқа түскен алғашқы аяты-

ның **«Оқы!»** деп басталуы – осының айқын дәлелі. Бұл аяттағы «оқу» ұғымының мәні өте терең. Мұсылман адам дүниені танып-білуге, жаратылыстың сырын зерттеуге, пайдалы білім игеруге ұмтылуы тиіс. Сонымен бірге ол өзінің кім екенін, не үшін жаратылғанын, өмірінің мақсаты қандай екенін де білуі қажет.

Шын мәнінде діни білім тек мешітте оқылатын дәріс немесе белгілі бір құлшылықтың үкімін үйренумен шектелмейді. Діни білім адамның иманын, мінезін, дүние-

танымын және өмірлік ұстанымын қалыптастырады. Білімсіздік адамды қателікке, ал діни білімсіздік сенім мәселесінде адасуға алып келуі мүмкін.

Адам қандай да бір істі дұрыс атқару үшін алдымен оның негізін білуі керек. Намаз оқығысы келген адам намаздың шарттарын, парыздарын, уәжіптері мен әдептерін білуге тиіс. Ораза ұстаған адам оразаның үкімдерін білуі шарт. Зекет беретін адам оның кімдерге, қандай жағдайда берілетінінен хабардар болғаны абзал. Отбасы құрған жан ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттерін білгені жөн. Бұл діни білімнің күнделікті өмірмен тікелей байланысты екенін көрсетеді.

Адам дін туралы үстірт ақпаратпен шектеліп, әлеуметтік желідегі кез келген бейнероликке немесе жазбаға сене берсе, қателесуі ықтимал. Өйткені интернетте дін туралы дұрыс мәліметпен қатар, шала түсіндірілген, контекстен жұлып алынған немесе мүлде бұрмаланған ақпараттар да кездеседі.

Сондықтан мұсылман адам діни мәселеде сенімді ғалымға, білікті ұстазға, ресми діни ақпарат көздеріне жүгінгені жақсы. Егер діни білім алғасы келсе дәстүрлі діни білім беретін оқу орындарына, атап айтқанда Қазақстан мұсылмандары діни басқармасына қарасты Нұр-Мұбарак университетіне, медресе-колледждерге барғаны дұрыс. Өйткені қасиетті Құранда: **«Егер білмесеңдер, білім иелерінен сұраңдар»** («Нахыл»

сүресі, 43-аят), – делінген. Бұл аят кез келген мәселені білетін, білікті адамнан сұрап үйренудің маңызын меңзейді.

Дұрыс діни білім иманымызды бекемдей түседі. Иман жүректегі сенім негізі болғандықтан оны бекемдеу үшін кез келген мұсылман баласы діни негіздерді білуі қажет. Себебі Алланы тану, Оның көркем есімдері мен сипаттарын білу, пайғамбарларға, кітаптарға, періштелерге, ақырет күніне, тағдырға иман келтіру сынды амалдар – мұсылман сенімінің негіздері.

Иманды біліммен бекемдеген адамның сенімі кездейсоқ пікірлерге тәуелді болмайды. Ол діни мәселеде әркімнің сөзіне ермей, дәлелге сүйенуді үйренеді. Ардақты Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): **«Алла кімге жақсылық қаласа, оған дінде терең түсінік береді»** (Бұхари, Мұслим), – деген. Бұл хадис дінді дұрыс түсінудің үлкен нығмет екенін көрсетеді.

Адам дін туралы үстірт ақпаратпен шектеліп, әлеуметтік желідегі кез келген бейнероликке немесе жазбаға сене берсе, қателесуі ықтимал. Өйткені интернетте дін туралы дұрыс мәліметпен қатар, шала түсіндірілген, контекстен жұлып алынған немесе мүлде бұрмаланған ақпараттар да кездеседі.

Діни білім адамның жүрегіне қорқыныш қана емес, үміт, сүйіспеншілік, жауапкершілік және көркем мінез қалыптастырады. Шынайы діни білім алған адам Алладан қорқумен қатар Оның рақымынан үміт етеді. Құлшылықты адамдарға көрсету үшін емес, Алланың разылығы үшін орындайды. Өзгені айыптауға асықпайды. Өзінің кемшілігін түзетуге көбірек көңіл бөледі.

Діни білім алу – дінмен өмір сүрумен тең. Діни білім алу көп ақпарат алу дегенді білдірмейді. Діни білім алудағы басты мақсат – білген нәрсені өмірде қолдану. Адам адал мен арамды білсе, адалдықты таңдауы керек. Ата-ананың хақысын білсе, оларды құрметтеуі қажет. Өтіріктің күнә екенін білсе, өтіріктен тыйылуы тиіс. Біреудің ақысын жеудің қиянат екенін түсінсе, өзгенің мүлкіне қол сұқпауы керек. Міне, діни білімнің мақсаты осындай игі амалдармен орындалады.

Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сөзі мен өмірі білімнің амалмен ұштасуының ең көркем үлгісі болды. Сондықтан діни білім адамның мінезінен көрінуі қажет. Егер адам діни білім алып, бірақ ата-анасына дөрекілік көрсетсе, өзгелерді менсінбесе, өтірік айтса, аманатқа қиянат жасаса, онда оның алған білімінің тәрбиелік нәтижесі бойынан көрініс таппай отыр деген

сөз. Ғалымдарымыз білім адамды кішіпейілділікке бастауы тиіс екенін айтқан. Расында адамның шынайы білімі артқан сайын ол өзгелерді емес өзін тәрбиелеуге ден қояды.

Біз түрлі жиындарда жастарға дұрыс білім алуды насихаттап келеміз. Өйткені олар жаңа ақпаратты тез қабылдайды, жаңа ортаға тез бейімделеді. Сондықтан жастардың діни сауатты болуы қоғамның рухани қауіпсіздігі үшін де маңызды болмақ. Бүгінгі таңда жас буын өкілдері дін туралы ақпараттың үлкен бөлігін интернеттен алады. Бұл бір жағынан үлкен мүмкіндік болса, екінші жағынан жауапкершілікті талап етеді.

Әлеуметтік желідегі бір минуттық бейнероликтен күрделі діни мәселеге қатысты толық әрі дұрыс түсінік алу мүмкін емес. Кейбір адамдар діни мәтіннің түпкі астарын, тарихи жағдайын, ғалымдардың түсіндірмесін білместен бір ғана үзіндіге сүйеніп қорытынды жасайды. Бұл жастарды қате түсініктерге алып келуі мүмкін. Сондықтан мұндай жағдайда біздің жастарымыз «Бұл ақпаратты кім айтты? Оның діни білімі қандай? Қандай дереккөзге сүйенді? Басқа ғалымдар бұл мәселені қалай түсіндіреді?» деген сұрақтарды өздеріне қоя білуі керек. Діни сауаттылық дегеніміз осыдан басталады. Ақпаратты дұрыс саралай білген адам адаспайды.

Жастарды жат ағымдар мен деструктивті идеологиялардан қорғаудың ең тиімді жолдарының бірі дұрыс діни білім беру екенін белгілі. Өйткені діни сауатты адам діни мәтіндерді өз бетінше бұрмалап түсіндіруге тырысқандардың сөзіне, біреудің радикалды көзқарасына ермейді. Исламның негізгі қағидаларын, мәзһабты, ақида мәселелерін, Құран мен сүннетті

дұрыс түсіндіру жолдарын меңгерген жас діни ұранның ар жағындағы мақсатты да аңғара алады.

Біздің ғұлама бабаларымыз ғасырлар бойы Ислам өркениетінің дәстүрлі жолын ұстанып, діни білімді ғалымдардан алған. Әбу Ханифа мәзһабы мен Матуриди ақидасы халқымыздың діни дүниетанымында орныққан дәстүрлі негіздердің бірі болды, болашақта да солай бола бермек. Сондықтан дін мен дәстүрдің сабақтастығын түсінген жас буын өкілдері өз ұлтының мәдениетін, тілін, тарихын және рухани мұрасын құрметтейді.

Діни білім алуда ұстаздың орны ерекше. Қазіргі заманда кітаптан, интернеттен, түрлі электронды платформалардан ақпарат алу оңай. Бірақ ақпарат пен білімнің арасында айырмашылық бар. Білімнің тәрбиелік мәнін ұстаздың өнегесі арттырады.

Ұстаз шәкіртке тек ақпарат бермейді. Ол оған әдепті, сабырды, жауапкершілікті, ізденісті және пікір мәдениетін үйретеді. Біздің ғұламаларымыз да білімді ұстаздан алған. Әбу Насыр әл-Фараби, Қожа Ахмет Ясауи, Абай Құнанбайұлы секілді ойшылдардың мұрасынан білімге деген құрметпен қатар ұстаз еңбегін бағалау мәдениетін көреміз. Сондықтан діни білім алғысы келген жас сенімді ұстазды таңдауы керек. Дін мәселесінде өзін ғалым ретінде көрсететін кез келген адамның сөзіне ере беру дұрыс емес. Діни білімнің де өз әдістемесі, жүйесі, ұстаздан шәкіртке жалғасатын дәстүрі бар. Мұны жастарымыз білуі тиіс.

Кейде жастар арасында діни білім мен зайырлы білімді бір-біріне қарсы қоюға тырысатын түсініктер кездеседі. Бұл – дұрыс емес. Ислам пайдалы білімнің бәрін қадірлейді. Дәрігерлік, инженерия, экономика, технология,

педагогика, құқық, ауыл шаруашылығы және басқа да салалардағы білім қоғамға қажет.

Мұсылман адам өз кәсібін жетік меңгеріп, қоғамға пайдасын тигізуі тиіс. Бірақ кәсіби біліммен қатар діни сауаттың да болғаны абзал. Мысалы, дәрігер медицина саласын жақсы білумен қатар, адалдық пен аманаттың маңызын түсінсе, науқасқа жауапкершілікпен қарайды. Кәсіпкер діни сауатты болса, саудадағы адалдық пен әділетті сақтауға ұмтылады. Мұғалім имандылық пен тәрбие мәселесін білсе, шәкіртінің бойына тек білім емес, адамдық қасиетті де сіңіреді. Демек, білім мен иман қатар жүргенде қоғамның рухани және әлеуметтік дамуы қатар үйлесім табады.

Діни білімнің ең үлкен жемістерінің бірі – адамның өзін тануы. Адам өзін таныған сайын әлсіздігін түсінеді. Алланың алдында пенде екенін сезінеді. Өзінің бойындағы кемшіліктерін түзетуге ұмтылады. Абай Құнанбайұлы: «Адам болам десеңіз...» деп, адам бойындағы жақсы және жаман қасиеттерді саралаған. Оның «Ғылым таппай мақтанба» деген өсиеті де жастарды пайдалы білімге, еңбекке, талапқа, терең ойға шақырады. Абайдың діни-философиялық ойларында да білім мен иманның, ақыл мен жүректің, ғылым мен адамгершіліктің байланысы кеңінен көрініс тапқан. Сондықтан діни білім алған жас тек «не білемін?» деп емес, «білгенім мені қандай адам етіп қалыптастырады?» деп ойлануы керек.

Алла Тағала жастарымызға пайдалы білім, берік иман, көркем мінез, парасатты сана нәсіп етпей. Жүректерін адасудан сақтап, тура жолдан айырмағай. Еліміздің жастары білімділігімен, имандылығымен, еңбекқорлығымен, отансүйгіштігімен және көркем әдебімен өзгерлерге үлгі болғай деп тілейміз.

ИСЛАМ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ЖҮЙЕСІ

Ислам ғылымдары – Құран мен сүннетті түсіндіруге, олардан шариғи үкімдер шығаруға, ислам сенімінің негіздерін айқындауға және мұсылманның жеке әрі қоғамдық өмірін шариғат талаптарына сай реттеуге бағытталған өзара сабақтас ғылымдар жүйесі. Шариғи ғылымдардың негізгі қайнар көздері – Құран Кәрім мен Пайғамбардың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сүннеті.

Ислам ғылымдарының негізі Құран Кәрімнің түсуімен қаланды. Алғашқы уахида Алла Тағала: **«Оқы! Сені жаратқан Раббыңның атымен оқы»** («Алақ» сүресі, 1-аят), – деп білім мен оқудың исламдағы ерекше маңызын көрсетті.

Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сахабаларына Құранды үйретіп, оның мағыналарын түсіндіріп, үкімдерін іс жүзінде көрсетті. Сахабалар өз кезегінде бұл білімді табиғиндерге, ал табиғиндер кейінгі буындарға жеткізді. Осылайша

Құран мен сүннетке негізделген білімнің сабақтастығы қалыптасты.

Ислам мемлекетінің кеңеюімен бірге мұсылмандар түрлі халықтармен, мәдениеттермен және құқықтық жүйелермен байланыс орнатты. Соның нәтижесінде бұрын кездеспеген құқықтық, әлеуметтік және қоғамдық мәселелер пайда болды. Бұл мәселелерді Құран мен сүннет негізінде шешу қажеттілігі ислам ғылымдарының жүйеленуіне, олардың дербес ғылыми салалар ретінде қалыптасып, біртіндеп дамуына ықпал етті.

Ислам ғылымдары хижраның алғашқы ғасырларында қалыптаса бастады. Әсіресе II–V ғасырлары аралығы ислам ғылымдарының жүйеленуі, ерекше қарқынмен дамыған кезеңі болды.

Фикһ ғылымының қалыптасуына Имам Әбу Ханифа (80–150 h.), Имам Мәлик (93–179 h.), Имам әш-Шафиғи (150–204 h.) және Имам Ахмад ибн Ханбал (164–241 h.) зор үлес қосты. Кейін олардың ғылыми мұрасы негізінде сунниттік фикһ мектептері – ханафи, мәлики, шафиғи және ханбали мәзһабтары қалыптасты.

Осы кезеңде хадис ғылымы да дербес ғылым ретінде толық қалыптасты. Имам әл-Бұхари, Имам Мұслим және басқа да хадис ғалымдары хадистерді жинақтап,

олардың жеткізілу тізбегін (иснадын) жан-жақты зерттеп, сенімділік дәрежесін анықтады. Нәтижесінде мұсылман үмбетінің негізгі дереккөздері саналатын хадис жинақтары дүниеге келді.

Хижраның III–IV ғасырларында Имам Әбу Мансур әл-Матуриди мен Имам Әбул Хасан әл-Ашғари әһлі сүннет уәл-жамағаттың сенім қағидаларын ғылыми тұрғыдан жүйелеп, сунниттік ақида мектептерінің қалыптасуына елеулі үлес қосты. Кейін ислам ғылымдары Бағдат, Бұхара, Самарқан, Каир және Андалусия сияқты ірі ғылыми орталықтарда одан әрі дамып, мұсылман өркениетінің ғылым-білім жүйесінің негізіне айналды.

Ислам өркениетінде ғылымдар белгілі бір ғылыми жүйе мен әдіснама негізінде қалыптасты. Мұсылман ғалымдары әрбір ғылымның анықтамасын, зерттеу нысанын, мақсатын, негізгі мәселелерін және басқа ғылымдармен байланысын айқындап, оларды өзара сабақтастықта қарастырды. Соның нәтижесінде ислам ғылымдарының біртұтас әрі жүйелі ғылыми құрылымы қалыптасты.

Ислам ғалымдары **шариғи** және негізгі ғылымдарды меңгеруге қажетті құралдық ғылымдарды қамтиды.

Шариғи ғылымдар – Құран Кәрім мен Сүннетке негізделген діни ғылымдарды қамтиды. Құралдық

ғылымдар шариғи ілімдерді дұрыс меңгеруге қызмет ететін көмекші ғылымдар болып табылады. Олардың қатарына араб тілі ғылымдары, мантиқ (логика), мұсталах (терминология) және басқа да әдістемелік пәндер жатады.

Шариғи ғылымдардың негізгі салаларына Құран ғылымдары, хадис ғылымдары, ақида ғылымы, фикһ ғылымы, усул әл-фикһ ғылымы және рухани тәрбие (тазкия) ғылымдары жатады. Бұл ғылымдардың әрқайсысының өзіндік зерттеу нысаны болғанымен, олардың барлығы өзара тығыз байланыста дамып, Құран мен сүннетті дұрыс түсінуге және мұсылман өмірінде шариғат қағидаларын жүзеге асыруға қызмет етеді.

I. Құран ғылымдары (علوم القرآن). Құран Кәрімнің түсуі, жинақталуы, оқылуы, түсіндірілуі және одан шариғи үкімдер шығаруға қатысты мәселелерді зерттейтін ғылымдар жүйесі. Мұның негізгі мақсаты – Құранды дұрыс оқу, оның мағынасын дұрыс түсіну және үкімдерін мұсылманның жеке әрі қоғамдық өмірінде шариғат талаптарына сай жүзеге асыру.

Құран ғылымдарының негізгі салалары мыналар: **Тәпсір ғылымы** (аяттардың түсу себептерін, тілдік ерекшеліктерін және олардан алынатын шариғи үкімдерді зерттейді). **Қырағат ғылымы** (Құранның оқу тәсілдерін және оның дұрыс жеткізілу жолдарын зерттейді). **Асбаб ан-нузул** (аяттардың түсу себептері мен тарихи жағдайларын зерттейді). **Насих және мансұх** (бір шариғи үкімнің кейін түскен басқа үкім арқылы күшінің жойылуы немесе үкімдердің өзгеру кезеңдерін

қарастырады). **Мухкам және муташабих** (мағынасы айқын және астарлы аяттардың ерекшеліктері мен оларды түсіндіру қағидаларын қарастырады).

II. Хадис ғылымдары (علوم الحديث) Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сөздерін, істерін, құптаған амалдарын зерттейді. Бұл ғылымның басты мақсаты – Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сүннетін сақтау, хадистердің сенімділік дәрежесін анықтау және оларды кейінгі ұрпаққа дұрыс жеткізу.

Хадис ғылымдарының негізгі бөлімдері: **Риуаят ғылымы** (хадистердің жеткізілу жолдарын және иснадты қарастырады). **Дираят ғылымы** (хадистің мағынасын және одан шығатын үкімдерді қарастырады). **Жарх және тағдил** (хадис жеткізушілердің сенімділігін анықтайды). **Хадис терминологиясы** (хадистердің түрлері мен дәрежелерін зерттейді).

Хадис ғылымдары Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сүннетін дұрыс тануға, Құран аяттарын жан-жақты түсіндіруге, ислам құқық ғылымының дамуына негіз болады.

III. Ақида ғылымы (علوم العقيدة) – Исламның сенім негіздерін зерттейтін ғылым. Оның зерттеу нысанына Алла Тағалаға, Оның көркем есімдері мен сипаттарына, періштелерге, қасиетті кітаптарға, пайғамбарларға, ақырет күніне және тағдырға иман мәселелері кіреді.

Ақида ғылымының басты мақсаты – мұсылманның сенімін дұрыс қалыптастыру, әһлі сүннет уәл-жамағаттың сенім қағидаларын ғылыми тұрғыдан негіздеу және сенімге қатысты күмәндар мен қате

көзқарастарға дәлелді жауап беру.

IV. Фикһ ғылымы (علوم الفقه) – мұсылман адамның іс-әрекеттеріне қатысты шариғи үкімдерді зерттейтін ғылым. Ол Құран, сүннет, ижмағ және қияс сияқты шариғи дәлелдерге сүйене отырып, құлшылыққа және қоғамдық қатынастарға қатысты үкімдерді баяндайды. Фикһ ғылымының негізгі мақсаты – мұсылманның діни міндеттерін дұрыс орындауына жол көрсету, адамдар арасындағы қарым-қатынастарды шариғат талаптарына сай реттеу. Фикһ ғылымы мұсылман өмірінің барлық саласын қамтиды. Ол құлшылық мәселелерімен ғана шектелмей, отбасы, экономика, қоғамдық қатынастар және құқықтық жүйеге қатысты үкімдерді де қарастырады.

V. Усул әл-фикһ (أصول الفقه) – Құран, Сүннет, ижмағ және қияс сияқты шариғи дәлелдерден үкім шығарудың қағидалары мен әдіснамасын зерттейтін ғылым. Бұл ғылым фикһ үкімдерінің қандай негіздерге сүйеніп шығарылатынын және дәлелдерді қолданудың ғылыми тәртібін айқындайды. Усул әл-фикһ ғылымының негізгі тақырыптары: 1) Құраннан үкім шығару. 2) Сүннеттің орны. 3) Ижмағ. 4) Қияс. 5) Ижтиһад. 6) Шариғи үкім түрлері (парыз, уәжіп, мұстахаб, мубах, мәкруһ, харам).

Усул әл-фикһ ислам құқық ғылымының теориялық және әдіснамалық негізін құрайды. Ол шариғи үкімдерді дұрыс түсінуге, жаңа мәселелерге шешім табуға және фикһ ғылымының жүйелі түрде дамуына негіз болады.

VI. Тазкия және рухани тәрбие ғылымдары (علوم التزكية والسلوك). Тазкия – мұсылманның рухани тәрбиесін, жүрек тазалығын және көркем мінез-құлықты қалыптастыру мәселелерін зерттейтін ғылымдар жүйесі. Бұл ғылымдардың негізгі мақсаты – адамның ішкі дүниесін рухани кемелдендіру, нәпсіні тәрбиелеу және Алла Тағалаға шынайы құлшылық ету мәдениетін қалыптастыру.

Тазкия ғылымдарының негізгі тақырыптарына ықылас (ихлас), тақуалық (тақуа), сабыр, шүкір, тәубе, зүһд, тәуекел және көркем мінез-құлық мәселелері жатады. Бұл ғылымдар Құран мен сүннетке негізделіп, мұсылманның сыртқы амалдары мен ішкі рухани дүниесінің үйлесімді дамуына қызмет етеді.

VII. Араб тілі ғылымдары (علوم اللغة العربية). Араб тілі ғылымдары – Құран, хадис және басқа да ислам ғылымдарын түсінуге қажетті негізгі құралдық ғылымдардың бірі. Исламның негізгі қайнар көздері

араб тілінде түскендіктен, оларды дұрыс меңгеру араб тілінің грамматикалық, лексикалық және әдеби ерекшеліктерін терең меңгеруді талап етеді. Араб тілі ғылымдарының негізгі салалары мыналар: **Наху, Сарф, Бәләғат, Аруыз**.

Араб тілі ғылымдары Құран мен хадистің тілдік ерекшеліктерін дұрыс түсінуге, шариғи мәтіндерді дәл талдауға және ислам ғылымдарының басқа салаларын терең меңгеруге қажетті маңызды құрал саналады.

VIII. Тарих және өркениет ғылымдары ислам қоғамының қалыптасуы, мұсылман мемлекеттерінің дамуы және ислам өркениетінің саяси, әлеуметтік, мәдени әрі ғылыми тарихын зерттейді. Бұл ғылымдар ислам әлемінің тарихи тәжірибесін зерделеуге, мұсылман халықтарының өркениеттік дамуын түсінуге және ислам ғылымдарының қалыптасу кезеңдерін тануға мүмкіндік береді.

Тарих және өркениет ғылымдарының негізгі бағыттары: **Сира ғылымы** – Пайғамбарымыздың өмір жолы, **Ислам тарихы** – ислам қоғамының қалыптасуы мен тарихи дамуы, **Халифаттар тарихы** – ислам мемлекеттерінің тарихы, **Таражим** – ғалымдар мен тұлғалардың өмірбаянына арналған ғылым.

Ислам ғылымдарының барлық салалары өзара тығыз байланыста болып, бір-бірін толықтыратын біртұтас ғылыми жүйені құрайды. Әрбір

ғылымның өзіндік зерттеу нысаны, әдіснамасы және мақсаты болғанымен, олардың барлығының түпкі қайнар көзі – Құран Кәрім мен сүннет. Сондықтан белгілі бір ғылымды терең меңгеру үшін өзге шариғи және құралдық ғылымдардың негізгі қағидаларын да игеру қажет. Мәселен, Құран Кәрімнің мағынасын жан-жақты түсіну үшін хадис ғылымын, араб тілі ғылымдарын және тәпсір әдіснамасын меңгеру маңызды болса, фикһ ғылымын игеру үшін Құран, сүннет, усул әл-фикһ және хадис ғылымдарының негіздерін білу маңызды.

Шариғи ғылымдар ислам білім жүйесінің негізін құрайды. Олар мұсылманның сенімін дұрыс қалыптастыруға, құлшылықтарын дұрыс орындауға, күнделікті өмірін ислам қағидаларына сай реттеуге және қоғамдағы қарым-қатынастарды үйлестіруге бағытталған. Сондықтан шариғи ғылымдар ислам білім жүйесінің негізін құрап, мұсылманның сенімі, құлшылығы және күнделікті өмірін дұрыс қалыптастыратын үлкен ғылыми мұра болып есептеледі.

Медет ҚҰРМАШҰЛЫ

БІЛІМ АЛУ – МҰСЫЛМАНҒА ПАРЫЗ

Білім – адам өміріндегі ең маңызды құндылықтардың бірі. Ислам дінінде білім алуға ерекше мән берілген әрі ол мұсылман үшін парыз деп бекітілген. «Білім алу – әрбір мұсылманның парызы» деген хадис арқылы Пайғамбардың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) білімге деген терең құрметін көруге болады. Бұл өсиет тек діни білімді ғана емес, адамзатқа пайдалы кез келген білімді қамтиды.

Қасиетті Құранның алғашқы түскен аяты білім алуға шақырады. Бізді жоқтан бар еткен Алла Тағала соңғы елшісіне, біздің ардақты пайғамбарымыз Мұхаммедке (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): **«Оқы! Сені жаратқан Раббыңның атымен оқы! Ол адамды ұйыған қаннан жаратқан. Оқы! Раббың аса ардақты.**

Ол қаламмен (хат жазуды) үйретті. Адамға білмеген нәрселерді білгізді» – деп бұйырады («Алақ» сүресі, 1-5 аяттар).

Хадистер де білімнің қаншалықты құнды екенін айқындай түседі. Мысалы, **«Білім іздеу – әр мұсылман мен мұсылман әйелге парыз»** деген хадис дінді

түсінудің, өз амалдарыңды дұрыс орындаудың алғышарты ретінде білімнің міндеттілігін көрсетеді. Басқа бір хадисте: **«Кім білім іздеп жолға шықса, ол – Алла жолында»** деп айтылған. Демек, білім жолы – рухани жолдың бір бөлшегі.

Құс қос қанатынсыз ұша алмайтыны секілді мұсылманның өмірінде дүниелік ілім де, діни білім де маңызды. Діни білім ақида (сенім), намаз, ораза, зекет, қажылық сияқты діни парыздарды түсініп, дұрыс орындау үшін қажет. Дінді білмей, оны тәжірибеде дұрыс қолдану мүмкін емес. Ал зайырлы білім жер бетіндегі адамзат өркениеті үшін маңызды. Ғылым дамыған елдердің тұрмыс-тіршілігіне қарап медицина, техника, экономика мен педагогиканың қаншалықты мәнге ие екенін көреміз. Бұл орайда Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): **«Білімді Қытайдан болса да ізде»** деген хадисі білім шекара танымайтынын көрсетеді.

Осы екі білімнің үйлесімі арқылы әрбір мұсылман қоғамда өз орнын тауып, адамдарға пайда келтіреді және рухани тұрғыдан да өсе алады. Тарқатып айтар болсақ, білім адамның жеке дамуына үлкен әсер етеді: адамның көзқарасы кеңейеді, дүниетанымы тереңдейді, іс-әрекетін саналы түрде жасайды, қателерден сақтанады. Сондай-ақ қиын жағдайларда дұрыс шешім қабылдай алады. Ал қоғамдық тұрғыдан алғанда, білімді мұсылмандар ғылым мен технологияның дамуына, мәдениет пен білім беру саласына үлес қосады. Тарихта ислам әлемінде ғылымның гүлденген кезеңдері болған. Медицина, математика, астрономия, химия сияқты салаларда үлкен жаңалықтар ашылды. Әл-Фараби, Ибн Сина, әл-Хорезми секілді ғалымдардың еңбектері бүгінге дейін құнды саналады.

Білім алу барысында мұсылман баласы мына қағидаларға назар аударуы қажет:

Ниет таза болуы керек. Білімді тек Алла разылығы үшін іздеу керек, мақтан немесе пайда табу мақсатында емес. Алла елшісі (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «Амалдардың қабыл болуы әрі сауапты болуы ниетке байланысты. Кімде кім неге ниет етсе, оның қарымтасын алады» – деген.

Үздіксіз үйрену. Білім – тоқтаусыз процесс. Күнделікті бір нәрсені үйреніп, оны іс жүзінде қолдану маңызды. Бірде сахабалар Алла елшісінен (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): «Уа, Алланың елшісі, қандай іс Аллаға ең ұнамды іс болып

саналады?» – деп сұрайды. Сонда Пайғамбарымыз: **«Әрдайым және тұрақты орындалатын нәрсе»**, – деп жауап берген (Термизи).

Тәлімгер іздеу. Білімді тәжірибелі ұстаздан үйрену. «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» деген нақыл қандай заман өтсе де өзектілігін жоймайды. Өйткені қашықтан, яғни заман ағымына сай онлайн білім алу бәрі бір ұстазбен жүзбе-жүз отырып оқығанға жетпейді. Діни білім саласында бұл бағыт тіпті күрделі. Өйткені, әсіресе Құран Кәрім үйретуде ұстаз шәкіртін тыңдай отырып қатесін жөңдей алады. Оны онлайн отырып жүзеге асыру әрдайым мүмкін бола бермейді.

Практикаға енгізу. Білім тек теорияда қалмауы керек, оны өмірге енгізу арқылы ғана шынайы нәтижеге қол жеткізуге болады. Суфиян Сәури (Алла оны рақымына алсын) былай дейді: «Ілім үйренудің

алғашқы шарты – үнсіздік, екіншісі – тыңдау, үшіншісі – жаттау, төртіншісі – амал ету, бесінші шарты – ол ілімді жаю, басқаларға үйрету». «Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болсын кез» деп хәкім Абай айтқандай, ұстазын ұлықтайтын, тәлімін алатын шәкірттер барда білім беру үдерісі тоқтамақ емес.

Қазіргі заманғы сын-қатерлер мен шешімдер. Бүгінгі таңда әлемде білім алудың өзіндік қиындықтары бар. Олар: ақпараттың шамадан тыс көптігі мен оның арасындағы жалған мәліметтер, білімге құштарлықтың төмендеуі, гаджеттер мен әлеуметтік желілердің

назар аударуы, діни және зайырлы білімнің үйлесімін табудағы қиыншылықтар. Бұл мәселелерді шешу үшін саналы білім стратегиясы қажет: сенімді дереккөздерді таңдау, уақытты тиімді жоспарлау, білімді практикамен ұштастыру.

«Білім алу – мұсылманға парыз» деген тұжырым тек сөз емес, өмірлік ұстаным. Білім арқылы адам рухани және материалдық тұрғыдан өседі, қоғамға пайдалы болады. Мұсылман өз дінін түсініп, әлемді танып, айналасына жақсылық әкелу үшін үнемі білім алып, өзін-өзі жетілдіруі тиіс. Білім – жеке жетістік қана емес, сонымен қатар қоғамның дамуының негізі. Сондықтан әрбір мұсылман білімге ұмтылуы, оны ізденімпаздықпен меңгеруі және оны игілікке пайдалануы шарт.

Жаңабай ҚОЖИН,
ҚМДБ Діни оқу-ағарту секторының жетекшісі

МҰСЫЛМАНШЫЛЫҚТЫҢ ТҰТҚАСЫ

Ыбырай Алтынсарин – қазақ халқының XIX ғасырдағы рухани-мәдени жаңғыруында ерекше орын алатын аса көрнекті ағартушы-педагогы, жазушы, этнограф, фольклоршы, қоғам қайраткері. Оның есімі қазақ даласында мектеп ашу, білім мен ғылымды насихаттау, балаларды еңбекке және адамгершілікке тәрбиелеу ісімен тығыз байланысты. Алайда Ыбырай мұрасын тек зайырлы ағартушылық шеңберінде қарастыру оның дүниетанымының маңызды бір қырын назардан тыс қалдырады.

Оның Ислам негіздерін қазақ тілінде түсіндіруге арналған еңбегі – «Шариатул-ислам» немесе қазақ арасында кең тараған атауы «Мұсылмандық тұтқасы». Бұл кітап – қазақ қоғамындағы діни ағартушылықтың қалыптасу тарихындағы аса маңызды рухани мұра. Ол Ислам негіздерін түсіндірумен қатар, діннің адамның мінез-құлқына, тәрбиесіне, қоғамдық жауапкершілігіне және ұлттық болмысына әсерін көрсетуімен құнды.

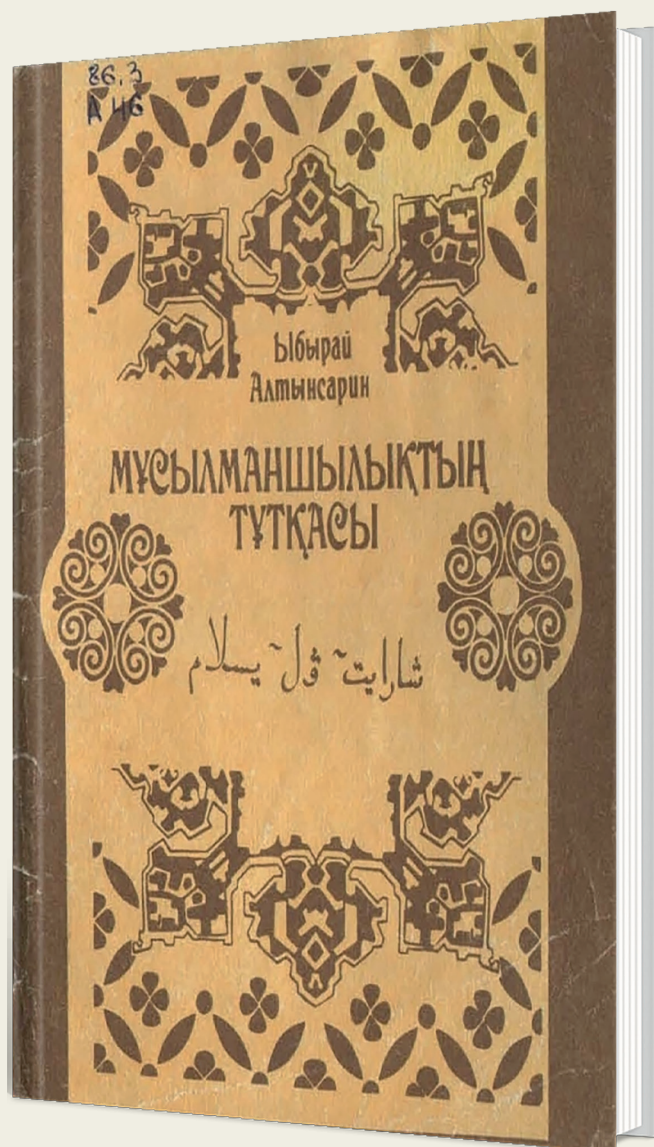
XIX ғасырдың екінші жартысында қазақ қоғамында білім беру жүйесі үлкен өзгерістерді бастан өткерді. Бір жағынан, дәстүрлі діни білім беру институттары қызмет етсе, екінші жағынан, жаңа үлгідегі зайырлы мектептер пайда бола бастады. Осындай өтпелі кезеңде Ыбырай Алтынсарин дінді білімге, ал білімді дінге қарсы қоймай, екеуін адамның кемелденуіне қызмет ететін құндылықтар, құстың қос қанаты ретінде қарастырды. Оның «Мұсылмандық тұтқасы» еңбегін жазуы да осы дүниетанымның көрінісі болды. Ол Исламның негізгі қағидаларын халыққа түсінікті етіп қазақтың ана тілінде жеткізуді мақсат етті. Бұл діни білімді халыққа жақындатқан маңызды ағартушылық қадам еді.

«Мұсылмандық тұтқасы» атауының өзі символдық мәнге ие. Тұтқа дегеніміз – сүйеніш, тірек, ұстын. Демек, мұсылмандықтың тұтқасы – адамның иманын, мінезін және өмірлік бағдарын қалыптастыратын рухани негіз. Ыбырай еңбегінде исламның иман, намаз, ораза, зекет, қажылық секілді негізгі қағидаларын түсіндіре отырып, олардың адамның мінезі мен қоғамдық өміріне ықпалын да назардан тыс қалдырмайды. Бұл тұрғыдан алғанда,

еңбектің мазмұнын үш деңгейлі құрылым ретінде қарастыруға болады: Ислам – сенім мен амалдың негізі, иман – адамның ішкі дүниесін қалыптастыратын рухани өзек, ихсан – сол сенім мен амалдың мінез-құлықта көрініс табатын кемелдік деңгейі.

Ислам өркениетінде бұл ұштаған Жәбірейіл (оған Алланың сәлемі болсын) хадисі арқылы белгілі. Онда Ислам, иман және ихсан бір-бірімен сабақтас ұғымдар ретінде түсіндіріледі. Ислам адамның сыртқы амалдарын, иман ішкі сенімін, ал ихсан адамның сол сенім мен амалдарды Алланы көріп тұрғандай кемелдікпен орындау деңгейін білдіреді. Осы тұрғыдан қарағанда, Ыбырайдың «Мұсылмандық тұтқасында» сипатталған діни тәрбие тек «не істеу керек?» деген сұрақпен шектелмейді. Оның астарында «не үшін істеу керек?», «қандай ниетпен істеу керек?», «сол амал адамның мінезін қалай өзгертеді?» деген терең рухани сұрақтар жатыр. Бұл – ихсан ұғымының мазмұнына жақын рухани-педагогикалық бағдар.

Ихсан – діннің адам бойындағы көркем мінезге айналуын білдіретін ұғым. Құлшылықтың мақсаты адамның әрекетін механикалық түрде көбейту ғана емес, оның жүрегін, ниетін және мінезін тәрбиелеу. Намаз адамды – тәртіпке, ораза – сабырға, зекет – жомарттыққа, қажылық – бірлік пен теңдікке тәрбиелеуі тиіс. Егер ғибадат адамның мінезіне әсер етпесе, оның рухани нәтижесі туралы сұрақ туындайды. Осы мағынада Ыбырайдың діни ағартушылығы ихсандық тәрбие идеясымен үндеседі. Ол дінді сыртқы рәсімдер жиынтығы ретінде ғана емес, адамды ізгілікке

бастайтын рухани тәрбие жүйесі ретінде түсіндіреді.

Бұл жерде «дін мен дәстүр» мәселесі ерекше маңызға ие. Қазақ қоғамында Ислам ғасырлар бойы ұлттық мәдениетпен, әдет-ғұрыппен және қоғамдық қатынастармен сабақтасып дамыды. Дін мен дәстүр бір-бірінің орнын алмастырған жоқ, керісінше, дәстүрдің Ислам қағидаларына қайшы келмейтін тұстары адамгершілік тәрбиенің әлеуметтік формаларына айналды. Үлкенді сыйлау, ата-ананы құрметтеу, жетімге қамқорлық жасау, қонақжайлық, аманатқа адалдық, уәдеге беріктік, обал мен сауапты ажырату, ұят пен арды жоғары қою сияқты ұғымдар қазақтың дәстүрлі дүниетанымында да, исламның моральдық жүйесінде де маңызды орын алды.

Ыбырайдың ағартушылық мұрасының ерекшелігі де осында. Ол Исламды қазақтың ұлттық болмысынан ажыратып қарамайды. Керісінше, исламның адамгершілік құндылықтарын қазақтың тәрбиелік

дәстүрлерімен сабақтастыруға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыдан «Мұсылмандық тұтқасы» қазіргі Қазақстандағы дін мен дәстүр бағытындағы діни-ағартушылық жұмыстың тарихи-идеялық бастауларының бірі ретінде қарастырылуы мүмкін.

Бүгінгі Қазақстан жағдайында бұл мәселенің маңызы одан сайын артып отыр. Жаһандану, әлеуметтік желілердің кең таралуы және діни ақпараттың көптігі жағдайында адамның діни дүниетанымы әртүрлі ақпараттық ықпалдарға ұшырайды. Кей жағдайда дін ұлттық мәдениеттен, тарихи тәжірибеден және дәстүрлі діни мектептен ажыратылып түсіндіріледі. Мұндай жағдайда дінді тек құқықтық немесе рәсімдік деңгейде түсіндіру жеткіліксіз. Дін адамның күнделікті мәдениеті мен мінезіне, отбасылық қарым-қатынасына, еңбек этикасына, қоғам алдындағы жауапкершілігіне әсер ететін рухани жүйе ретінде түсіндірілуі өте орынды.

Осы тұста Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының діни-ағартушылық қызметі мен Ыбырай Алтынсариннің идеялары арасында мазмұндық сабақтастық бар. Бүгінгі ҚМДБ қызметінің маңызды бағыттарының бірі – халыққа дәстүрлі ислам құндылықтарын түсіндіру, діни сауаттылықты арттыру, имамдардың ағартушылық қызметін күшейту, дін мен ұлттық дәстүрдің сабақтастығын насихаттау және қоғамдағы рухани-адамгершілік құндылықтарды нығайту. Бұл міндеттердің тарихи тамырын қазақтың ағартушылық ойынан, соның ішінде Ыбырайдың діни-педагогикалық мұрасынан көруге болады.

Ыбырайдың «Мұсылмандық тұтқасы» арқылы жасаған әрекеті мен қазіргі діни-ағартушылық қызметтің арасында бір маңызды ортақ нәрсе бар: дінді халықтың өз тілі мен мәдени коды арқылы түсіндіру. Ыбырай XIX ғасырда Ислам негіздерін қазақтың ана тілінде жеткізсе, қазіргі діни ағартушылықтың алдында да осы міндет тұр. Діни терминдерді халыққа түсінікті тілге аудару, күрделі діни мәселелерді қазақтың дүниетанымымен байланыстырып түсіндіру, діни білімді ұлттық тәрбиемен ұштастыру – бүгінгі күннің де маңызды міндеттері.

Осы тұрғыдан ҚМДБ-ның «Дін мен дәстүр» бағытындағы жұмысы тек ұлттық әдет-ғұрыптарды діни тұрғыдан түсіндірумен шектелмеуі керек. Оның терең мәні – қазақ қоғамында қалыптасқан адамгершілік мәдениеттің исламдық негіздерін ашу. Мысалы, қазақтың «обал болады», «сауап болады», «аманат», «ұят», «ар», «қанағат», «тәубе», «сабыр», «шүкір» сияқты

ұғымдарының исламдық дүниетанымдағы мағынасын түсіндіру арқылы дінді адамның күнделікті өмірімен қайта байланыстыруға болады. Бұл – діни білімді халықтың мәдени жадынан бөліп алмай жеткізудің тиімді жолы.

Мұндай тәсілдің түпкі мақсаты – дәстүрді діннің орнына қою да, дінді дәстүрден жоғары қойып, ұлттық мәдениетті жоққа шығару да емес. Негізгі міндет – Исламның әмбебап құндылықтары мен қазақтың тарихи-мәдени тәжірибесінің өзара үйлесетін тұстарын ғылыми әрі діни тұрғыдан дұрыс көрсету. Ыбырайдың еңбегін осы әдістемелік тұрғыдан қайта оқу бүгінгі «дін мен дәстүр» концепциясын тереңдетуге мүмкіндік береді.

Бұл мәселені ихсан ұғымымен байланыстыру одан да маңызды. Себебі дін мен дәстүрдің байланысы тек сыртқы әдеттер деңгейінде қалмауы тиіс. Мысалы, қазақтың қонақжайлығы жай ғана мәдени ерекшелік емес, оны ниетпен, құрметпен және мұқтажға жәрдем беру рухымен орындағанда исламдағы ихсан құндылығымен сабақтасады. Үлкенді сыйлау – жай ғана дәстүр емес, ата-ананы және жасы үлкенді құрметтеу арқылы көрінетін моральдық жауапкершілік. Аманатқа адалдық – ұлттық түсінік қана емес, исламдағы жауапкершілік ұғымының көрінісі. Осылайша дәстүрдің сыртқы формасынан оның ішкі моральдық мазмұнына көшу – ихсандық тәрбиенің маңызды шарты.

Бұл жерде Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық моделін шартты түрде «білім – иман – мінез – қоғам» тізбегі арқылы көрсетуге болады. Адам білім алады, білім арқылы дінді түсінеді, түсінген дін оның мінезін қалыптастырады, ал көркем мінез қоғамдағы қарым-қатынастарға әсер етеді. Осы тізбек қазіргі діни ағартушылықтың да маңызды методологиялық негізі бола алады. Діни білімнің түпкі мақсаты – ақпарат көлемін көбейту емес, адамның рухани және моральдық сапасын арттыру.

Ихсан ұғымы дәл осы жерде ерекше мәнге ие. Ихсан – дінді адамның ішкі сапасына айналдыратын өлшем. Егер Ислам амал деңгейінде көрінсе, иман жүрек деңгейінде орнығады, ал ихсан осының барлығын адамның мінезі мен әрекетінде көрсетеді. Сондықтан қазіргі діни ағартушылық тек «не халал, не харам?»

деген сұрақтарға жауап берумен шектелмейді. Ол «адал өмір сүру деген не?», «адамға қалай жақсы қарым-қатынас жасау керек?», «қоғамға қандай пайда келтіруге болады?», «еңбекті қалай аманат деп қабылдауға болады?», «адам өз нәпсісін қалай тәрбиелейді?» деген сұрақтарға да жауап беруі қажет.

Бұл тұрғыда ҚМДБ Төрағасы, Бас Мүфти Наурызбай қажы Тағанұлының бастамасымен қолға алынған мүфтияттың діни қызметін ихсандық бағытта дамыту үлкен әлеуетке ие. Мешіт тек намаз оқитын орын ғана емес, адамның рухани және моральдық тәрбиесін қалыптастыратын ағартушылық орталыққа айналуы

тиіс. Имамның міндеті де тек діни үкімдерді жеткізумен шектелмей, адамның рухани сұранысын түсіну, жастармен тіл табысу, отбасы құндылықтарын нығайту, еңбек мәдениетін, адалдықты, жауапкершілікті және қоғамға қызмет ету идеясын насихаттаумен толыққан жағдайда діни ағартушылықтың әлеуметтік тиімділігі арта түседі.

Ыбырай Алтынсариннің «Мұсылмандық тұтқасы» осы бағытта тарихи тәжірибе ретінде қарастырылса құба-құп. Ол діни білімді халықтың тіліне түсірді, исламды адамгершілік

тәрбиесімен байланыстырды және білім мен иманды бір-біріне қарсы қоймады. Бүгінгі діни ағартушылық осы тәжірибені жаңа тарихи жағдайда жалғастыра алады.

Қорыта айтқанда, «Мұсылмандық тұтқасы» – XIX ғасырдағы қазақ қоғамына арналған діни оқу құралы ғана емес, қазіргі діни-ағартушылық үшін де маңызы бар методологиялық мұра. Ыбырайдың дінді ана тілінде түсіндіруі, исламды адамгершілік тәрбиесімен байланыстыруы, білім мен иманды бірлікте қарастыруы және ұлттық дүниетанымға жақын тіл қалыптастыруы бүгінгі Қазақстан жағдайында өзектілігін сақтап отыр. Бұл үшін Ыбырай мұрасын тек мектеп тарихы немесе әдебиет тарихы тұрғысынан емес, қазақтың діни ойы мен ұлттық руханиятының құрамдас бөлігі ретінде қайта зерттеу қажет.

Марат БЕКТАЗИНОВ,
ҚМДБ Дін мен дәстүр
бөлімінің меңгерушісі

XXI ҒАСЫР МАМАНДЫҚТАРЫ

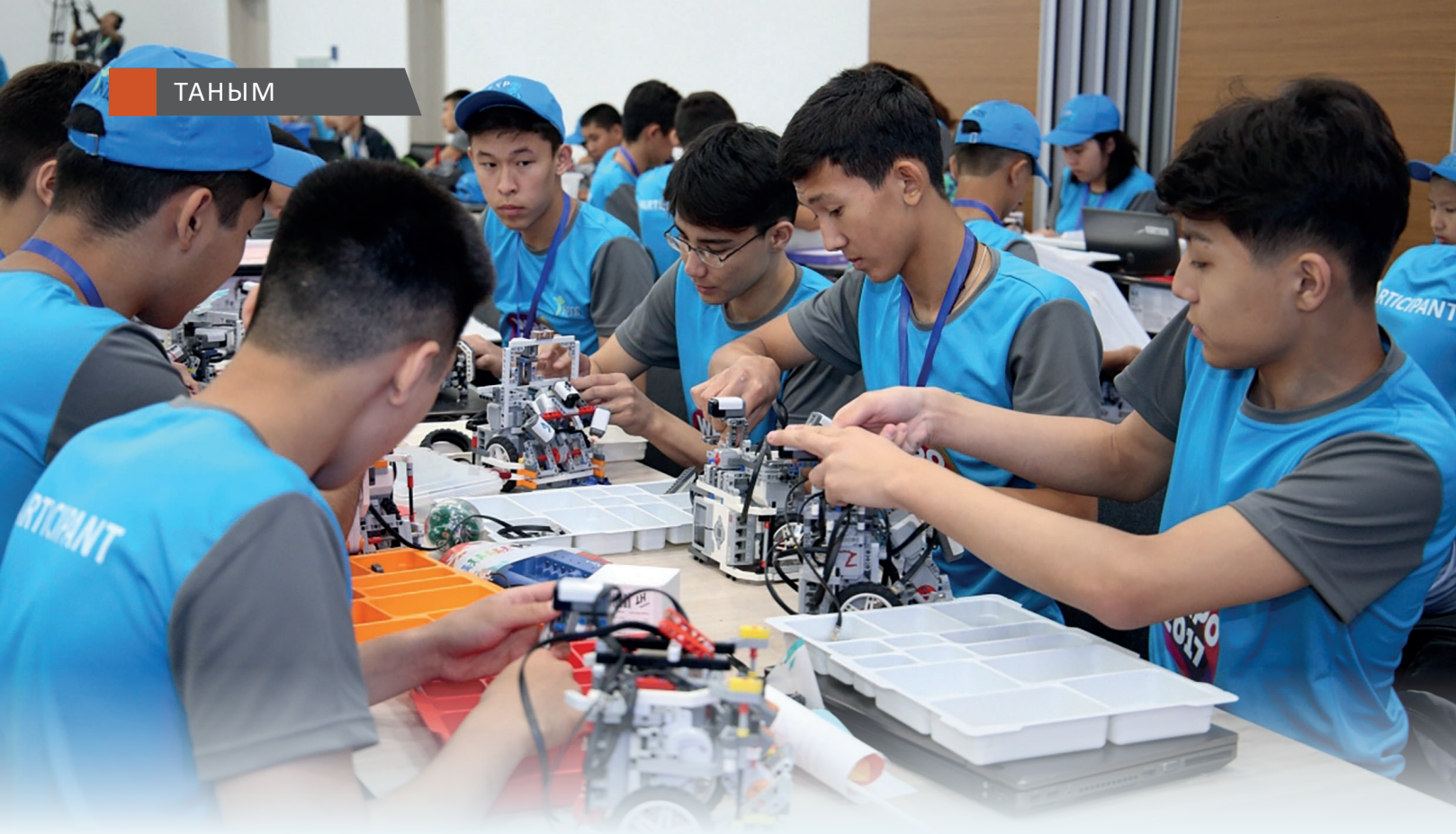
Қазір технологияның қарыштап дамып жатқан кезі. Күнделікті өміріміздегі жаңа технологиялардың алатын орны күн санап өсіп келеді. Тіпті компьютерсіз өмірді елестету қиын, олар адамдардың ең жақын серігіне айналып барады десем, қателесе қоймаспын. Компьютерлер адамның орнына жұмыс істейді, есеп шығарады, тіпті қағаздың рөлін атқарып, үлкен кітапханаларды алмастыра алады. XXI ғасыр жаңа технология мен жасанды интелект заманы болғандықтан, компьютер тілін білетін және оған бағдарлама жаза алатын мамандар жоғары бағаланады.

Бағдарламашы (Software Developer)

Бағдарламашы – компьютерлердің, смартфондардың және басқа да электрондық құрылғылардың жұмысын қамтамасыз ететін бағдарламаларды жасаушы маман. Олар веб-сайттар, мобильді қосымшалар, ойындар, банктік жүйелер және өндірістік бағдарламалар әзірлейді. Сонымен қатар, дайын бағдарламаларды жетілдіріп, қателерін түзетеді және олардың қауіпсіз жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Бағдарламашының міндеттеріне код жазу және тестілеу, жаңа технологияларды енгізу және үнемі жетілдіріп отыру жатады.

Кез келген ақпараттық технология белгілі бір алгоритммен жұмыс істейді, ал бағдарламашы сол алгоритмді құрастырып, компьютерге енгізеді. Қазіргі

кезде барлық ірі компаниялар бағдарламашыларды қажет етеді. Ал Google, Apple, Microsoft, Facebook, X (Twitter) және одан да басқа әлемдік деңгейдегі компаниялар ақпараттық технологияларға негізделген. Бұдан әлемдегі ең ірі компаниялардың көбі бағдарламашылардан құралғанын көруге болады. Ақпараттық технологияның жылдам дамып келе жатқан заманында әдісін тапса бағдарламашылар бүкіл әлемді де өзгерте алады. Мысалы, Apple корпорациясының негізін салушы Стив Джобс әлемге жаңа брэнд алып келді. Apple корпорациясы өндіріп шығарған Айфонды екіншісі бірі қолданып жүр. Ал Facebook корпорациясының негізін қалаушы Марк Цукерберг әлемге танымал әлеуметтік желіні сыйлады. Бұлардан басқа да көп мысалдар келтірсе болады,

бірақ технологияның әлемді жаулаған заманында оларды санап бітіру мүмкін емес.

Жасанды интеллект инженері (AI Engineer)

Цифрлық дәуірдегі ең үлкен бетбұрыстардың бірі – жасанды интеллектің еңбек нарығына енуі. Бір жағынан бұл кейбір дәстүрлі мамандықтарды ығыстырса, екінші жағынан мүлде жаңа бағыттар мен кәсіптердің тууына жол ашты. Бұрын естімеген «ЖИ-бапкер», «цифрлық кеңесші», «контент сүзуші» секілді қызметтерге қазір шетелде үлкен сұраныс бар. Міне, осындай қызметтердің жұмыс істеуін реттейтін жасанды интеллект инженері – компьютерлік жүйелерге адам сияқты ойлауға, үйренуге және шешім қабылдауға көмектесетін бағдарламалар мен модельдер жасайтын маман. Олар негізгі алгоритмдерді құрып, жүйе архитектурасын жобалайды және деректерді талдайды. Мұндай жүйелер мәтінді өңдейді, суреттерді таниды, дауысты түсінеді, ақпаратты талдап, шешім қабылдай алады.

Су жаңа мамандықтың иесі жасанды интеллект модельдерін әзірлеу, машиналық оқыту алгоритмдерін құру, роботтар, интеллектуалды жүйелерді жетілдіру мен көлемді мәліметтерді өңдеуді жетік білуі қажет. Елордадағы Astana IT University сияқты оқу орындары бұл бағытта жас мамандарды даярлайды. Жасанды интеллект медицинада, білім беруде, өндірісте, қаржыда, логистика мен басқа да салаларда кеңінен қолданылып келеді. Көп ұзамай бұл мамандықтар

Қазақстанда да қажет болады. Әлем елдері осы жаңа салаларға бейімделіп жатқанда қазақ жастары да бұл үдеріске белсенді араласуы тиіс.

Робототехника инженері

Роботтар шаршамайды, ауырмайды және тәулік бойы үзіліссіз жұмыс істеуге қабілетті. Бұл – бизнестің тиімділігін арттыру тұрғысынан өте тиімді. Statista атты нарықтық деректер статистикасын зерттейтін компанияның есебіне сәйкес, роботтардың әлемдік нарығы жыл сайын шамамен 25 пайызға өсіп, 2030 жылға қарай 300 миллиард долларға жетеді деп күтілуде. Ұшқышсыз ұшу аппараттары, хирургиялық, өнеркәсіптік және үй роботтары және жалпы робототехниканың көптеген ірі салалары соңғы онжылдықта танымал бола бастады. Міне, осындай роботтарды робототехника инженері өндіріске енгізеді. Ол – роботтар мен автоматтандырылған жүйелерді жобалайтын, құрастыратын және бағдарламалайтын жоғары технология маманы. Бұл маман механика, электроника және бағдарламалау салаларын біріктіреді.

Биотехнолог

Биотехнолог – тірі ағзаларды, жасушаларды және биологиялық процестерді зерттеп, оларды адам өміріне пайдалы өнімдер мен технологиялар жасауға қолданатын маман. Бұл мамандық биология, химия, генетика және медицина ғылымдарының тоғысында орналасқан.

Әлемдік биотехнология нарығы 2024 жылы шамамен 1,6 триллион АҚШ долларына бағаланды. Сарапшылардың болжауынша, бұл көрсеткіш 2030 жылға қарай 4 триллион долларға, ал 2034 жылға қарай 5,7 триллион доллардан асады. Бұл биотехнологияның әлемдегі ең қарқынды дамып келе жатқан салалардың бірі екенін көрсетеді. Биотехнологияның ең ірі бағыты – фармацевтика. Нарықтағы табыстың негізгі бөлігі дәрі-дәрмек, вакцина және биологиялық препараттар өндіруден түседі. Сонымен қатар ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіптік биотехнология да жыл сайын кеңейіп келеді.

COVID-19 пандемиясы кезінде биотехнологтар қысқа мерзімде тиімді вакциналар жасап шығарып, бұл саланың стратегиялық маңызын дәлелдеді. Биотехнология тек медицинада ғана емес, косметика, тағам өндірісі, энергетика және қоршаған ортаны қорғау салаларында да кеңінен қолданылады. Сарапшылардың бағалауынша, биотехнология алдағы онжылдықтарда ең жоғары сұранысқа ие мамандықтардың бірі болып қала береді, себебі халық санының өсуі, жаңа аурулардың пайда болуы және экологиялық мәселелер бұл саланың маңызын арттыруда.

Білім беру технологы (EdTech маманы)

Білім беру технологы (Educational Technology Specialist, EdTech маманы) – білім беру саласы мен заманауи технологияларды біріктіретін маман. Оның негізгі мақсаты – оқытуды тиімді, қызықты және қолжетімді ету үшін цифрлық құралдарды пайдалану, оқу жүйесін жобалау және жаңа технологияларды

енгізу. Мысалы, оқушы математика тақырыбын жай мәтін емес, интерактивті ойын арқылы меңгереді немесе жаратылыстану пәндерінде виртуалды тәжірибелер жасайды дегендей.

Болашақта білім беру технологтары мұғалімді алмастырмайды, керісінше ұстаздың жұмысын жеңілдететін мамандар болады. Олар әр баланың қабілетіне сай жеке оқу бағытын, ақылды білім беру жүйелерін және заманауи оқу ортасын құруға көмектеседі. Бұл мамандық – педагогика, IT және шығармашылықты біріктіретін, болашағы зор жаңа кәсіптердің бірі.

Уақыт өткен сайын жеке дамуға қатты мән беріліп жатқандықтан жастайынан баланы өз қамқорлығына алатын мұғалім-ментор мамандығына сұраныс артуда. Ментор оқушыға тек білім беріп қана қоймай, жеке даму бағытын таңдауға көмектеседі. Сондай-ақ балалар коучы да сұраныстағы мамандықтың біріне айналуға.

Түйін

Жаңа дәуірдің басты талабы – икемділік. Бұрын ата-бабаларымыз бір алған мамандығымен өмір бойы жұмыс істесе, қазір ол ереже өзгерді. Бүгінгі жастар мен кәсіби мамандар «өмір бойы білім алу» қағидасын ұстануы тиіс. Сіздің алған дипломыңыз бірнеше жылдан кейін, тіпті күні ертең өзінің өзектілігін жоғалтуы мүмкін. Сондықтан, жаңа дағдыларды жылдам меңгеру немесе мүлдем жаңа салаға ауысу заманның басты қаруы екенін ұмытуға болмайды.

Кеулімжай ҚҰТТЫ

Хасан АМАНҚҰЛ:

ҚМДБ Діни білім және кадр дайындау бөлімінің меңгерушісі:

ДІНИ БІЛІМ АЛУДЫҢ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ЖОҒАРЫ

– ҚМДБ діни білім саласында қандай негізгі бағыттарға басымдық беріп отыр?

– Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы діни білім беру ісін жүйелі түрде дамытуға ерекше мән береді. Негізгі мақсат – дәстүрлі діни танымды меңгерген, заманауи талаптарға сай білімді, білікті әрі қоғам алдындағы жауапкершілігі жоғары мамандар даярлау. Осы бағытта оқу бағдарламаларын жетілдіру, білім сапасын арттыру және білікті кадрлар қалыптастыру жұмыстары жүргізілуде. Сонымен қатар халықтың діни сауатын көтеру мақсатында мешіттер жанынан діни сауат ашу курстары тұрақты ұйымдастырылып келеді. Онда ислам негіздері,

құлшылық тәртібі, дәстүрлі ислам құндылықтары мен ұлттық салт-дәстүрдің сабақтастығы түсіндіріледі.

Бұл ағартушылық жұмыстар қоғамда дұрыс діни түсінік қалыптастыруға, жат діни ағымдардың алдын алуға және рухани тұрақтылықты нығайтуға бағытталған.

– Бүгінде Қазақстанда имамдар мен дін қызметкерлерін даярлау жүйесі қалай жүзеге асырылады?

– Имамдық қызметке негізінен исламтану, дінтану және теология мамандықтары бойынша тәмамдаған азаматтар қабылданады. Бұл ретте олардың діни білімімен қатар, адамгершілігі, жауапкершілігі және халықпен жұмыс істеу қабілеті ескеріледі.

2026 жылы медресе-колледждерді 598 түлек аяқтап, оның 340-ы мешіттерге діни қызметке жолданды. Ал «Нұр-Мұбарак» университетін тәмамдаған 366 түлектің 75-і ҚМДБ қарамағындағы мешіттер мен оқу орындарына қызметке қабылданды.

Имамдардың кәсіби біліктілігін арттыру мақсатында семинарлар, оқу курстары, тәжірибе алмасу кездесулері және ғылыми-практикалық конференциялар тұрақты өткізіледі. Сонымен қатар Алматы және Түркістан қалаларындағы Имамдардың білімін жетілдіру институттарында дін қызметкерлері екі айлық оқу бағдарламасы бойынша білімдерін толықтырады.

Имамдардың қызмет сапасын бағалау үшін әр үш жыл сайын аттестаттау жүргізіледі. Бұл жүйе олардың кәсіби деңгейін арттырып, халыққа сапалы діни қызмет көрсетуіне мүмкіндік береді.

– Болашақ имамдарға қойылатын басты талаптар қандай және жас мамандарды ауылдық жерлерге тарту мәселесі қалай шешілуде?

– Имам – тек діни рәсімдерді атқаратын маман емес, қоғамның рухани тұтастығын нығайтып, халыққа

дұрыс бағыт-бағдар беретін тұлға. Сондықтан оған қойылатын талап та жоғары. Имам дәстүрлі ислам ілімін, Құран мен сүннетті, ханафи мәзһабы мен матуриди сенім мектебінің негіздерін меңгерген, арнайы діни білім алған болуы қажет. Сонымен қатар оның көркем мінезді, жауапкершілігі жоғары, шешен әрі халықпен тиімді қарым-қатынас орната алатын азамат болуы маңызды.

2015 жылғы республикалық имамдар форумында қабылданған «Имамның тұлғалық келбеті» құжатында имамға тән негізгі қасиеттер ретінде білімділік, шынайылық, сабырлылық, кішіпейілділік, отансүйгіштік және жоғары адамгершілік құндылықтар белгіленді.

ҚМДБ жас мамандарды, әсіресе ауылдық жерлерге тартуға ерекше көңіл бөледі. Ауылға қызметке барған имамдарға әлеуметтік қолдау көрсетіліп, кәсіби біліктілігін арттыруға жағдай жасалып келеді. Бұл олардың өңірлерде сапалы діни-ағартушылық жұмыс жүргізуіне мүмкіндік береді.

– Имам тек діни біліммен шектелмеуі керек деген пікір бар. Қазіргі имам қандай қосымша білім мен қабілеттерді меңгеруі тиіс?

– Бұл – өте өзекті мәселе. Бүгінде имам тек діни рәсімдерді атқарушы емес, халыққа рухани бағыт-бағдар беретін, ағартушылық қызмет жүргізетін және қоғаммен тығыз жұмыс істейтін тұлға. Сондықтан оның білімі діни іліммен ғана шектелмеуі тиіс.

Ең алдымен, имам қазақ тілін жетік меңгеріп, ойын көркем әрі түсінікті жеткізе білуі қажет. Сондай-ақ қазақ әдебиетін, Қазақстан тарихын, халқымыздың салт-дәстүрі мен мәдени мұрасын жақсы білуі маңызды. Өйткені дәстүрлі ислам құндылықтары ұлттық болмысымызбен сабақтас, ал осы үндестікті халыққа дұрыс жеткізу – имамның басты міндеттерінің бірі.

Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық сауаттылықтың да маңызы зор. Имам әлеуметтік желілер мен заманауи коммуникация құралдарын тиімді пайдаланып, діни-ағартушылық жұмыстарды жаңа форматта жүргізе алуы керек. Бұл, әсіресе, жастармен байланыс орнатуда ерекше маңызды.

Сонымен қатар имамның психология, педагогика, шешендік өнер, құқықтық сауаттылық және медиа мәдениеті бойынша базалық білімі болғаны абзал. Өйткені ол күнделікті қызметінде отбасы мәселелері бойынша кеңес береді, жастармен жұмыс істейді және түрлі әлеуметтік топтармен тығыз қарым-қатынас жасайды.

– Соңғы жылдары оқу бағдарламаларына қандай жаңашылдықтар енгізілді?

– Кейінгі кезде ҚМДБ-ға қарасты білім орындарының оқу бағдарламалары заман талабына сай жаңартылып, білім беру мазмұны едәуір жетілдірілді. Мысалы, дәстүрлі діни пәндермен қатар медресе-колледждердің оқу бағдарламасына Алаштану мен Абайтану пәндері енгізілді. Бұл пәндер студенттердің ұлттық тарих пен рухани мұраны терең танып, дәстүрлі ислам құндылықтарының ұлттық болмыспен сабақтастығын дұрыс түсінуіне ықпал етеді.

Сонымен бірге цифрлық технологиялар мен жаңа санды интеллект мүмкіндіктерін тиімді пайдалану да оқу үдерісінің маңызды бағытына айналды. Болашақ дін қызметкерлері ақпараттық ресурстармен жұмыс істеуді, діни ақпараттың шынайылығын саралауды және заманауи технологияларды ағартушылық қызметте қолдануды меңгереді.

Бұдан бөлек, діндер тарихы мен діни ағымдарға қатысты пәндер студенттердің дүниетанымын кеңейтіп, діни үдерістерді ғылыми тұрғыдан түсінуіне және қоғамда дұрыс діни түсіндіру жұмыстарын жүргізуіне мүмкіндік береді.

– Оқу бағдарламасында дәстүрлі ислам құндылықтары қалай қамтылады?

– ҚМДБ қарамағындағы діни оқу орындарының оқу бағдарламасына сәйкес студенттер халқымыздың адамгершілік, үлкенді құрметтеу, отансүйгіштік, отбасы құндылықтары сияқты асыл қасиеттерінің ислам қағидаларымен үндестігін зерделейді. Сонымен қатар дін мен дәстүр сабақтастығы ғылыми тұрғыдан оқытылып, болашақ имамдардың бұл құндылықтарды қоғамға дұрыс түсіндіруіне басымдық беріледі.

Бағдарламада Алаш қайраткерлерінің ағартушылық мұрасы, Абайдың рухани-адамгершілік көзқарастары және қазақ даласындағы сопылық мектептің тағылымы да қамтылған. Бұған қоса, студенттер шешендік өнерді, көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін және ақпараттық кеңістікте дәстүрлі ислам құндылықтарын тиімді насихаттау тәсілдерін меңгереді.

– Ал медресе түлектерінің жұмыспен қамтылуы қалай жүзеге асып жатыр?

– Медресе-колледж түлектерін жұмыспен қамту – ҚМДБ-ның негізгі басымдықтарының бірі. Осы бағытта түлектердің кәсіби әлеуетін тиімді пайдалану мақсатында жүйелі жұмыстар жүргізілуде. Түлектердің

басым бөлігі еліміздегі мешіттерге қызметке жіберіліп, білімі мен даярлығына қарай имам, наиб имам, ұстаз, азаншы және өзге де діни қызметтерге тағайындалады. Олар халыққа діни-ағартушылық жұмыстар жүргізіп, рухани тәрбие ісіне үлес қосады.

Сонымен қатар бірқатар түлек мемлекеттік мекемелерде, білім беру ұйымдарында және басқа да салаларда еңбек жолын бастайды. Ал кейбірі «Нұр-Мұбарак» университетінде немесе басқа жоғары оқу орындарында білімін жалғастырады.

Бүгінде қоғамда білікті, дәстүрлі ислам құндылықтарын терең меңгерген дін мамандарына сұраныс жоғары. Сондықтан ҚМДБ кәсіби даярлығы мықты мамандарды дайындап қана қоймай, олардың жұмыспен қамтылуына да тұрақты қолдау көрсетіп келеді.

– Білімін жалғастыру демекші, шетелдік оқу орындарын таңдауда қандай талаптар мен сақтық шараларын ескеру қажет?

– Шетелде діни білім алу – үлкен жауапкершілікті

талап ететін маңызды қадам. Сондықтан оқу орнын таңдауда оның ғылыми беделі мен білім беру сапасына, сондай-ақ ҚМДБ ұстанатын дәстүрлі діни бағытқа сәйкестігіне ерекше мән беріледі.

ҚМДБ дін мамандарын арнайы келісімдер негізінде әлемнің беделді оқу орындарына жібереді. Атап айтқанда, олар Мысырдағы әл-Азһар университетінде және Түркиядағы Хасеки академиясында білімін жетілдіруге мүмкіндік алады.

Алайда шетелде оқуға дейін талапкердің Қазақстанда сапалы базалық діни білім алғаны маңызды. Сондықтан алдымен ҚМДБ қарамағындағы медресе-колледждерде немесе «Нұр-Мұбарак» университетінде білім алып, кейін ғана ресми жолдамамен шетелде оқуын жалғастырғаны дұрыс. Бұл білімді жүйелі меңгеруге және әртүрлі діни көзқарастарды дұрыс саралай білуге мүмкіндік береді.

Осы тұста бір айта кететін жайт, 2025 жылы 14 қазақстандық имам Мысырдағы әл-Азһар университеті жанындағы халықаралық академияда екі айлық біліктілікті арттыру курсынан өтті. Ал 2026 жылы 13 талапкер Түркиядағы Хасеки академиясына оқуға қабылданды.

– Цифрлық технологиялар діни білім беру жүйесіне қалай енгізілуде?

– Бүгінде цифрлық технологиялар діни білім беру жүйесінің де ажырамас бөлігіне айналды. Осыған байланысты ҚМДБ қарамағындағы медресе-колледждердің оқу бағдарламасына «Цифрлық технологиялар» пәні енгізіліп, білім алушылардың цифрлық сауаттылығын арттыруға басымдық берілуде.

Бұл пән аясында студенттер ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың негіздерін, электронды құжат айналымын, интернет ресурстары мен ресми веб-порталдарды тиімді пайдалануды меңгереді. Сонымен қатар оқу үдерісінде жасанды интеллект құралдарын орынды қолдану, ақпараттың шынайылығын тексеру, сыни ойлау және академиялық адалдық қағидаларын сақтау мәселелеріне ерекше көңіл бөлінеді. Қазіргі таңда цифрлық сауаттылық – дін қызметкерінің маңызды құзыреттерінің бірі.

– Дін жолын таңдаған жастарға қандай ақыл-кеңес берер едіңіз және ата-аналар баласының діни білім алуына қатысты нені ескергені жөн?

– Дін жолын таңдау – жауапкершілікті талап ететін маңызды шешім. Бұл бағытқа ең алдымен шынайы ниет, рухани қызығушылық және халыққа қызмет ету мақсаты жетелеуі керек.

Діни білім алғысы келген жастарға білімді тек ресми әрі сенімді оқу орындарынан алуға, дәстүрлі ислам құндылықтарын терең меңгеріп, білімін үнемі жетілдіруге кеңес беремін. Себебі имамдық қызмет – жай ғана мамандық емес, ол халықтың сеніміне ие болып, қоғамға қызмет етуді талап ететін үлкен аманат.

Бүгінгі дін қызметкері діни біліммен қатар ұлттық құндылықтарды, қоғамдағы өзгерістерді түсінетін, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орната алатын жан-жақты тұлға болуы қажет. Сондықтан бұл жолды таңдаған әрбір жас рухани және кәсіби тұрғыдан үнемі дамуға ұмтылғаны жөн.

Ал ата-аналар баласының таңдауына құрметпен қарап, оның қызығушылығы мен қабілетін ескеріп, дұрыс бағыт-бағдар бергені маңызды. Білікті дін маманын тәрбиелеу – отбасы, оқу орны және діни ортаның бірлескен еңбегінің нәтижесі.

Сұхбаттасқан Ермұрат НАЗАРҰЛЫ

МЕДРЕСЕ ЖАСТАРЫ – ДІННІҢ КЕЛЕШЕГІ

Қай қоғамның болмасын болашағы – оның жастары. Жастардың дүниетанымы, тәрбиесі, білім деңгейі мен рухани ұстанымы елдің ертеңін айқындайды. Қазақ халқы да қашанда ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген. «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген нақыл сөз – соның айқын дәлелі.

Бүгінгі таңда жаһандану дәуірінде жастардың санасына түрлі идеологиялар, әртүрлі өмір салты мен құндылықтар әсер етіп отырғаны жасырын емес. Осындай кезеңде ұлттық болмысты сақтап, рухани құндылықтарды дәріптеп, қоғамға адал қызмет ететін азамат тәрбиелеуде медреселердің орны ерекше.

Алаш арыстары өз заманында қазақ жастарының тағдырына ерекше алаңдады. Олар білімсіз, тәрбиесіз ұлттың болашағы бұлыңғыр болатынын жақсы түсінді. Сондықтан да жастарды білімге, ғылымға, адамгершілікке, ұлттық рухқа үндеді. Ахмет

Байтұрсынұлы: «Балам деген жұрт болмаса, жұртым дейтін бала қайдан шықсын?» – деген мазмұндағы ойымен ұрпақ тәрбиесінің ұлт тағдырымен тікелей байланысты екенін көрсетті. Ал Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлы және басқа да Алаш зиялылары қазақ жастарының білім алып, елдің қамын жейтін тұлға болып қалыптасуына зор үміт артты. Олар жастарға сенді, бірақ сол сенімнің ақталуы үшін жастардың рухани әрі ұлттық тәрбиемен сусындауы қажет екенін де ескертті.

Бүгінгі медресе шәкірттері сол Алаш арыстары

армандаған саналы, тәрбиелі, білімді ұрпақтың жалғасы болуы тиіс. Медреседе білім алу тек діни үкімдерді жаттау немесе құлшылық қағидаларын меңгерумен шектелмейді. Ол ең алдымен адам бойына имандылықты, кішіпейілділікті, жауапкершілікті және әділетті сіңіреді. Діни білім адамды Алла алдындағы жауапкершілікті сезінуге үйретсе, қоғам алдындағы міндетін де ұмыттырмайды.

Ислам діни адам өмірінің барлық саласына қатысты биік моральдық қағидаларды ұсынады. Алла Тағала Құран Кәрімде: **«Расында, Алла әділдікті, жақсылық жасауды және туысқа қамқорлық етуді бұйырады. Ар-сыздықтан, жамандықтан және озбырлықтан тыяды»** («Нахыл» сүресі, 90-аят) дейді. Бұл аят мұсылманның жеке басының ғана емес, тұтас қоғамның да берік ұстанымы болуы тиіс құндылықтарды айқындайды. Әділдік, мейірім, адалдық, жауапкершілік – қоғамның тыныштығы мен тұрақтылығының негізі.

Пайғамбарымыз Мұхаммед (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): **«Мен көркем мінезді толықтыру үшін жіберілдім»**, – деген. Бұл хадис Исламның негізгі мақсатының бірі адам мінезін көркемдеу екенін көрсетеді. Демек, діннің басты міндеттерінің бірі – адамның жүрегін имандылыққа баулумен қатар оны адалдыққа, сабырлыққа, кешірімділікке және жауапкершілікке үйрету.

Медреседе тәрбиеленген шәкірт ең алдымен адамдардың ақысын құрметтеуді үйренеді. Қазақ халқы «біреудің ала жібін аттама» деп бекер тыйым салмаған. Бұл сөздің астарында бөтеннің мал-мүлкіне, ар-намысына, құқығына қол сұқпау деген үлкен ұғым жатыр. Ислам да дәл осы ұстанымды дәріптейді. Адамның құқығын бұзу, өтірік айту, өсек тарату, аманатқа қиянат жасау, әділетсіздік көрсету – мұның бәрі мұсылманның мінезіне жат қасиеттер. Сондықтан медреседе білім алған жас өзгелердің құқығын құрметтеуді, адал еңбек етуді және қоғамға пайда келтіруді өмірлік қағидасына айналдырады.

Бүгінде қоғамға тек діни сауатты азамат емес, сонымен қатар ұлттық мүддені қорғайтын, елдің тыныштығын ойлайтын, халықтың бірлігіне қызмет ететін тұлғалар қажет. Медресе қабырғасында қалыптасқан шәкірттер дәл осындай қасиеттерді бойына сіңіріп өседі. Олар діни біліммен қатар қазақ халқының салт-дәстүрін, ұлттық құндылықтарын,

үлкенге құрмет пен кішіге ізеттілікті қатар меңгереді. Бұл – олардың елге пайдалы азамат болып қалыптасуының берік негізі.

Алаш арыстары білімді шетелден немесе үлкен оқу орындарынан алып келіп, оны өз халқының игілігіне жұмсады. Олар алған білімін мансап үшін емес, ұлт үшін пайдаланды. Содан болар Абай атамyzдың: *«Баланы оқытуды жек көрмедім. Баламды медресеге біл деп бердім, қызмет қылсын, шен алсын деп бермедім»*, – дегені. Сол секілді бүгінгі медресе шәкірттерінің де қай жерде білім алса да, мақсаты елге қызмет ету болуы тиіс. Нағыз білім – адамды тәкәппарлыққа емес, кішіпейілділікке жетелейді, мансапқа емес, халыққа қызмет етуге шақырады. Елдің бірлігін сақтап, жастардың дұрыс бағытта тәрбиеленуіне үлес қосу – медресе түлектерінің ең үлкен міндеттерінің бірі.

Алаш арыстары өз заманында қазақ жастарының тағдырына ерекше алаңдады. Олар білімсіз, тәрбиесіз ұлттың болашағы бұлыңғыр болатынын жақсы түсінді. Сондықтан да жастарды білімге, ғылымға, адамгершілікке, ұлттық рухқа үндеді.

Медресе жастары – ертеңгі имамдар, ұстаздар, дінтанушылар ғана емес, олар қоғамның рухани тұтастығын сақтайтын тұлғалар. Олар халыққа дұрыс діни түсінік беріп, жат идеологиялардың алдын алып, ұлттың рухани қауіпсіздігін нығайтуға атсалысады. Сонымен қатар, өздерінің әдебімен, білімімен және парасатымен айналасына үлгі болады. Осындай жастар көбейген сайын қоғамда әділдік орнығып, адамдардың бір-біріне деген құрметі артып, өзара сенім беки түседі.

Қазақ халқының болашағы – білімді, иманды және отансүйгіш жастардың қолында. Алаш қайраткерлері аңсаған елдің ертеңі де – дәл осындай ұрпақ. Медреседе білім алып жүрген жастар сол аманаттың жалғастырушылары болуы керек. Олар діни білімді ұлттық рухпен, имандылықты адамгершілікпен, ғылымды жауапкершілікпен ұштастыра білсе, халқына адал қызмет ететін, елдің қамын шынайы жейтін, мемлекетінің өсіп-өркендеуіне үлес қосатын текті ұрпақ болып қалыптасады.

Сондықтан «Медресе жастары – діннің келешегі» деген сөз – жай ғана ұран емес. Бұл қоғамның рухани тұтастығын сақтайтын, адам құқығын құрметтейтін, біреудің ала жібін аттамайтын, Алаш арыстары сенген білімді де парасатты буынды қалыптастыруға үндейтін үлкен жауапкершіліктің көрінісі деп сенемін.

Жарбол БОЛАТҰЛЫ,
«Нибатулла Тарази» медресе-колледж директоры

ХУСАМУДДИН ӘС-СЫҒАНАҚИДЫҢ РУХАНИ МҰРАСЫ

Қай қоғамның болмасын болашағы – оның жастары. Жастардың дүниетанымы, тәрбиесі, білім деңгейі мен рухани ұстанымы елдің ертеңін айқындайды. Қазақ халқы да қашанда ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген. «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген нақыл сөз – соның айқын дәлелі.

Қазіргі Қазақстан аумағында орналасқан көне Сығанақ шаһары Сырдария бойындағы ірі саяси, сауда-экономикалық және ғылыми-рухани орталықтардың бірі ретінде Орта Азия өркениетінің тарихында айрықша орын алады. Ұлы Жібек жолының бойында орналасқан бұл қала ғасырлар бойы ғылым мен білімнің, мәдениет пен руханияттың құтты ұясына

айналып, ислам өркениетінің дамуына өлшеусіз үлес қосқан талай көрнекті ғұламаларды дүниеге әкелді. Солардың арасында ханафи құқықтық мектебінің аса көрнекті өкілдерінің бірі – Хусамуддин әс-Сығанақидың орны ерекше. Ортағасырлық араб дереккөздерінде оның есімі *حسام الدين الحسين بن علي بن حجاج السغناقي* (Хусамуддин әл-Хусайн ибн Әли ибн Хажжаж әс-Сығанақи) түрінде сақталған. Ол ханафи мәзһабының классикалық дәуірінің соңғы кезеңіндегі көрнекті шархтау ғалымдарының бірі ретінде танылып, құқықтық ойлау мәдениетін тереңдетуге және ғылыми пайымдау дәстүрін кемелдендіруге үлес қосты. Ғалымның еңбектері Орта Азияда қалыптасқан ханафи құқықтық мектебінің ғылыми сабақтастығын айқын бейнелеп, құқықтық қағидаларды дәлелдеу мен түсіндірудің үлгісін көрсететін классикалық мұра ретінде бағаланады.

Белгілі ханафи биографы Тақиуддин әл-Ғаззи әл-Мысири әл-Ханафи (949–1010 н. / 1543–1601 жж.) өзінің «әт-Табақат әс-сәния фи таражим әл-ханафия» атты еңбегінде Хусамуддин әс-Сығанақиды «имам, ғалым, фақиһ, араб грамматикасы мен диалектика ғылымының білгірі» (إماماً عالماً فقيهاً نحوياً جليلاً) деп сипаттайды. Бұл баға ғалымның ханафи құқықтану мектебіндегі, сондай-ақ араб тілі мен кәләм ғылымындағы жан-жақты біліктілігін растайды.

Ғалымның ғылыми мұрасын зерттеудің өзектілігі бірнеше негізгі ғылыми және тарихи-мәдени фактормен айқындалады. Біріншіден, оның еңбектері Орта Азия мен түркі-мұсылман кеңістігінде қалыптасқан ханафи-матуриди ғылыми дәстүрінің қалыптасуы мен дамуын, сондай-ақ осы мектептің құқықтық және теологиялық қағидаларының

сабақтастығын жан-жақты көрсетеді. Екіншіден, ғалымның шығармалары араб тілі ислам ғылымының әмбебап ғылыми тіліне айналған кезеңде араб емес өңірлерде қалыптасқан жоғары ғылыми мәдениеттің көрінісі болып табылады, бұл оның араб тілін, ислам құқықтануын, кәләмді және өзге де классикалық ислам пәндерін терең меңгергенін дәйектейді. Үшіншіден, ұлттық тарихи жады мен рухани мұраны зерделеуге басымдық берілген қазіргі Қазақстан жағдайында ғалымның өмірі, ғылыми қызметі және қолжазба мұрасын кешенді зерттеу отандық исламтану ғылымын дамыту, ұлттық зияткерлік мұраны ғылыми айналымға енгізу, сондай-ақ қазақ жерінен шыққан ғұламалардың әлемдік ислам өркениетіне қосқан үлесін зерделеу тұрғысынан маңызды ғылыми және тарихи-мәдени мәнге ие.

Ғұламаның нақты туған жылы ортағасырлық араб биобиблиографиялық дереккөздерінде көрсетілмеген. Дегенмен Хайруддин әз-Зириклидің «әл-Ағлам», Абдулхай әл-Лакнауидің «әл-Фаваид әл-бахия» сынды классикалық табақат (ғұламалар өмірбаяны) еңбектеріндегі жанама мәліметтерге сүйене отырып, қазіргі зерттеушілер оның дүниеге келген мерзімін XIII ғасырдың бірінші жартысымен (шамамен 1220–1240 жж.) жатқызады. Ғұламаның есіміне жалғанған «әс-Сығанақи» нисбасы – оның шығу тегі мен рухани болмысы Сыр бойындағы көне өркениет ошағы саналатын Сығанақ шаһарымен тікелей сабақтасып жатқанын айғақтайды.

Хусамуддин әс-Сығанақи өз дәуірінің ханафи мектебінің көрнекті өкілдерінен білім алған. Оның басты ұстазы – «әл-Хидая» еңбегін әл-Марғинанидің дәстүрі бойынша терең меңгеріп, оны оқытуға және таратуға ижаза (рұқсат) берген Хафизуддин әл-Кабир Мухаммад ибн Мухаммад ибн Наср әл-Бұхари (қ.б. 693 ж.х. / 1294 ж. ш.) болған. Оның басқа да ұстаздары қатарында Фахруддин Мухаммад ибн Мухаммад ибн Ильяс әл-Маймарғи есімі аталады. Сондай-ақ жекелеген зерттеулерде әс-Сығанақидың тәлімгерлері қатарына Джалалуддин әл-Мушара да жатқызылады.

Оның танымал шәкірттерінің қатарына Қивамуддин Мухаммад ибн Мухаммад әл-Каки (әл-Итқани), Жалалуддин ибн Шамсуддин Ахмад әл-Хорезми әл-Керлани, сондай-ақ қазы әл-қудат Насируддин Мухаммад ибн Камалуддин Абу Хафс Умар ибн әл-

Адим (қ.б. 752 ж.х.) жатады. Ғалым шәкірттерінің географиялық орналасуы, сондай-ақ әс-Сығанақидың өз қызметі оның ғылыми ықпалының Мәуереннахр (Орта Азия) шегінен тыс аймақтарға, соның ішінде өмірінің соңғы жылдарын өткізген және қайтыс болған Халаб (Алеппо, Сирия) қаласына дейін таралғандығын дәйектейді. Оның қайтыс болған жылына қатысты бірізді пікір жоқ: хижра бойынша 710, 711 және 714 жылдар аталады. Дегенмен қазіргі зерттеушілер мен оның еңбектерінің танқиди (сыни) басылымын дайындаған редакторлардың басым бөлігі хижраның 714 жылын (миладидің 1314 ж.) ең ықтимал мерзім деп есептейді.

Ғылыми мұрасы. Хусамуддин әс-Сығанақидың ғылыми мұрасы фикһ, усул әл-фикһ, кәләм және араб тілі салаларындағы бірқатар іргелі еңбекті қамтиды.

Оның шығармалары ханафи құқықтық мектебінің қағидаларын жүйелеп, классикалық мұраға терең ғылыми түсіндірме беруімен ерекшеленеді.

I. «Ән-Нихая фи шарх әл-Хидая» (النهاية في شرح الهداية) – Бурхануддин әл-Марғинанидің «әл-Хидая» еңбегіне жазылған іргелі түсіндірме. Танқиди (сыни) басылымы Мухаммад Ахмад әл-Хакқани әл-Афғанидің редакциялауымен Бейруттегі Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya баспасынан 11 том болып жарық көрді. Қазіргі каталог деректеріне сәйкес, шығарма 150-ден астам қолжазба нұсқасында сақталған, бұл оның ханариттік дәстүрдегі жоғары беделін дәйектейді.

II. «Әт-Тасдид фи шарх әт-Тамһид»

(التسديد في شرح التمهيد) – Әбу әл-Муғин ән-Насафидің «Әт-Тамһидли қавағидат-таухид» еңбегіне жазылған жалғыз белгілі шарх. Ең танымал қолжазба нұсқалары Мысыр ұлттық кітапханасында (№ 8674) және Стамбулдағы Амджазаде Хүсейин паша кітапханасында (№ 309) сақтаулы; соңғысы автордың автографы болуы мүмкін деген пікір бар, бірақ бұл толық дәлелденбеген. Еңбек матуридилік ақиданың негізгі қағидаларын жүйелі баяндап, мұғтазилалар, кәррамиттер, жабариттер мен қадариттердің көзқарасын сыни талдайды.

III. «Әл-Кафи шарх усул әл-Баздави» (الكافي شرح أصول البزدوي) – Фахр әл-Ислам Әли ибн Мухаммад әл-Баздавидің (қ.б. 482 ж.х. / 1089 ж.) «Усул әл-Баздави» классикалық еңбегіне жазылған іргелі шарх (усул әл-фикһ). Эр-Риядтағы Мактабат ар-Рушд баспасынан Ф.С.М. Қаниттің редакциялауымен жарық көрген.

"ХУСАМУДДИН АС-СЫҒАНАҚИ" ИСЛАМ ИНСТИТУТЫ

IV. «Әл-Уафи» (الوافي) – Хусамуддин әс-Сығанақидың Хусамуддин әл-Ахсикатидің «әл-Мунтахаб фи усул әл-мазһаб» еңбегіне жазған шархы. Шығармада ханафи усул әл-фиқһының негізгі қағидалары жүйелі түрде талданып, құқықтық үкім шығарудың әдіснамалық негіздері жан-жақты түсіндіріледі. Танқиди (сыни) басылымы Умм әл-Құра университетінде (Мекке) хижраның 1417 жылы қорғалған докторлық диссертация аясында дайындалып, бес том болып жарық көрді.

V. «Әл-Муассал шарх әл-Муфасссал» (الموصل شرح المفصل). Хусамуддин әс-Сығанақидың әз-Замахшаридің «Әл-Муфасссал» еңбегіне жазған шархы. Бұл шығарма Мәуараннаһрдағы араб тіл білімі дәстүрінің сабақтастығын көрсететін және ханафи ғылыми ортасындағы араб грамматикасына арналған маңызды еңбектердің бірі болып саналады.

VI. «Ән-Нажах ат-тали тилуа әл-Марах» (النجاح التالي تلويح المراح). Хусамуддин әс-Сығанақидың араб тілінің морфологиясына арналған шархы. Бұл шығарма ғалымның араб тіл білімі саласындағы ғылыми даярлығын айқындайтын маңызды лингвистикалық еңбек болып табылады.

Зерттеу нәтижелері Хусамуддин әс-Сығанақидың Орталық Азияның ханафи-матуридилік интеллектуалдық дәстүрінің көрнекті өкілдерінің бірі болғанын растайды. Оның фиқһ («Ән-Нияһ»), усул әл-фиқһ («Әл-Уафи», «Әл-Кафи») және кәләм («Әт-Тасдид») салалары бойынша жазған еңбектері ханафиттік құқықтық методология мен матуридилік теологияны жүйелеуге және дамытуға елеулі үлес қосып, Орталық Азиядағы, мәмлүктер мемлекетіндегі және Осман империясындағы кейінгі ислам ғылымына

айтарлықтай ықпал етті. Ғалымның араб тіл білімі саласындағы «Шарх әл-Муфасссал» және «Ән-Нажах» еңбектері оның фақиһ, мутакаллим әрі лингвист-ғалым ретіндегі жан-жақты ғылыми қызметін толықтырады. Ғұламаның мұрасын зерттеудегі маңызды кезеңдердің бірі – 2021 жылы Қазақстанда оның «Әт-Тасдид фи шарх әт-Тамһид» еңбегінің қазақ тіліндегі аудармасы мен ғылыми басылымының жарық көруі болды. Аталған жоба «Нұр-Мұбарак» Египет ислам мәдениеті университетінің «Әбу Ханифа» ғылыми-зерттеу орталығы тарапынан жүзеге асырылды.

Хусамуддин әс-Сығанақидың ғылыми мұрасы қазіргі Қазақстандағы діни білім беру жүйесінде өз сабақтастығын табуда. Қазақстан мұсылмандары діни басқармасына қарасты Астана қаласындағы Хусамуддин әс-Сығанақи атындағы ислам институты және оның Алматы қаласындағы Құран ижазасы филиалы ханафи-мәтуриди дәстүрі негізінде діни мамандар даярлаумен қатар, ғалымның ғылыми мұрасын сақтау бағытында жүйелі қызмет атқаруда. Сонымен қатар, ортағасырлық Сығанақ қаласының археологиялық кешені ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралар тізімінің алдын ала тізіміне енгізілген «Silk Roads: Fergana–Syrdarya Corridor» («Жібек жолы: Ферғана–Сырдария дәлізі») сериялық номинациясының құрамына кіреді. Бұл Сығанақтың Ұлы Жібек жолы бойындағы маңызды тарихи-мәдени орталық болғанын халықаралық деңгейде айғақтайды.

Бағдат МАНАБАЕВ,
«Хусамуддин әс-Сығанақи»
Ислам институтының директоры

ҚҰРАН ЖӘНЕ ЖАСТАР

Құран Кәрім – адамзат баласын қараңғылықтан жарыққа бастаған, жүректерге тыныштық сыйлаған, адасудан сақтап, тура жолға салатын Алланың кәләмі. Ол – мұсылман үмбетінің рухани тірегі, өмірлік бағдаршамы әрі ұстанымдарының негізі. Әсіресе қазіргі заманда жастардың Құранға деген байланысын күшейтудің маңызы айрықша. Себебі бүгінгі жас буынның алдында түрлі сынақтар мен азғырулар, шектен тыс құмарлық пен нәпсіге жетелейтін дүниелер өте көп.

Ақпараттың шексіз кеңістігі адамның санасына оңды-солды әсер етіп жатқан уақытта жастарға берік рухани негіз қажет. Ал сол негіздің ең мықтысы Құран десек, қателеспейміз. «Балаңа Құран үйрет, қалғанын Құран өзі үйретеді» деген тәмсіл де өзекті. Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) дәуіріндегі жас сахабалардың өміріне көз салсақ, олардың жастық шағын Құранмен өткізгенін көреміз. «Құранмен өткізді» дегенді тек қасиетті кітапты күн сайын оқи берді немесе жаттады деп түсіну дұрыс емес. Олар Құранды тек жаттап қана қоймай, оны түсінді, соған сай амал етті және оны өзгелерге үйретті. Соның арқасында жасынан үмбетке үлгі болған ұлы тұлғаларға айналды.

Бұл ұлы мұғжизаны өміріне шамшырақ еткен әрбір мұсылман оның тек жақсылығын көреді. Мәселен,

жастайынан білімге ұмтылған сахаба Мұғаз ибн Жәбәл (Алла оған разы болсын) Құранды басшылыққа алған еді, үмбеттің ең әйгілі ғалымы болды. Оның білім дәрежесін ардақты Пайғамбарымыздың (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) өзі бағалап: **«Үмбетімнің ішінде халал мен харамды ең жақсы білетіні – Мұғаз ибн Жәбәл»,** – деген. Байқасаңыз, сол кезде Мұғаз жиырмаға енді толған жас жігіт еді. Бірақ оның бойынан осындай мақтаулы терең білім мен үлкен жауапкершілік табылды. Бұл – оның жастық шағы бос әуремен емес, Құранмен, іліммен және құлшылықпен өткенінің айғағы. Демек, жастық шақ білім алуға кедергі болатын кезең емес, керісінше, білімге ең қолайлы уақыт.

Ал Құранды жүрегімен оқыған жас сахаба Абдулла ибн Масғуд (Алла оған разы болсын) Құраннан жетпіс сүрені тікелей Пайғамбарымыздан (оған Алланың

салауаты мен сәлемі болсын) үйренгенін айтады. Оның Құран оқуының әсерлі болғаны сондай, Алла елшісі одан Құран тыңдауды ұнататын. Бірде Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) оған: **«Маған Құран оқып бер»**, – дейді. Бұған таңданысын жасырмаған Ибн Мәсғуд: «Уа, Алланың елшісі! Құран сізге түсірілген болса, мен оны сізге оқиын ба?» – деп сұрады. Сонда Пайғамбарымыз: **«Мен оны өзгенің аузынан естігенді жақсы көремін»**, – деді. Сөйтіп жас сахаба «Ниса» сүресін оқып отырып, **«Әр үмбеттен бір куәгер алып, сені де оларға куә етсек, олардың хәлі қандай болмақ?»** деген мағынадағы аятқа жеткенде, Пайғамбарымыздың көзінен жас аққан. Бұл – Құранды дұрыс оқу ғана емес, оны жүрекпен сезінудің жарқын үлгісі.

Зәйд ибн Сәбит (Алла оған разы болсын) Исламды қабылдаған кезде небәрі он бір жаста еді. Жасына байланысты Бәдір шайқасына қатыса алмағанымен, кейінгі жорықтардың барлығына дерлік қатысты. Ол жастайынан Құран үйреніп, уахиды жазып отырды. Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) оған яһудилердің жазуын үйренуді тапсырғанда, Зәйд қысқа уақыттың ішінде оны меңгеріп алды. Кейін ол Мәдинадағы беделді ғалымдардың біріне айналды. Мұсылмандар одан білім алуға арнайы келетін болды. Ал оның ең үлкен қызметінің бірі Құран Кәрімді жинақтау ісіне қатысуы еді. Әбу Бәкір (Алла оған разы болсын) халифалығы кезінде Құран аяттарын бір жинаққа топтастыру міндеті Зәйд ибн Сәбитке тапсырылды. Кейін Осман (Алла оған разы болсын) дәуірінде Құран нұсқаларын біріздендіру жұмысына да қатысты. Бұл – бір кездері бала болған жас жігіттің Алланың кітабына деген адалдығы мен білімі арқылы қандай үлкен жауапкершілікке жеткенінің айқын көрінісі.

Құран адамды да, қоғамды да өзгертеді

Сәлим есімді бастапқыда құл болған. Бірақ Ислам оның әлеуметтік жағдайына емес, иманына, біліміне және тақуалығына мән берді. Сәлим Мәула Әби Хұзайфа (Алла оған разы болсын) Құранды терең меңгерген сахабалардың бірі болды. Ардақты Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын): **«Құранды мына төрт адамнан үйреніңдер»** дегенде, сол төрт адамның қатарында Сәлимді де атаған. Яғни, бұдан алар ғибрат адамның қоғамдағы бастапқы орны оның болашағын анықтамайды. Адамды биік дәрежеге көтеретін – иманы, білімі, көркем мінезі және Аллаға деген жақындығы. Сәлим сахабаның Құран Кәрімді меңгеруі оны құлдықтан да алып шықты.

Құран тек жаттайтын кітап ғана емес, оны жаттау – үлкен мәртебе. Алайда Құранның мақсаты оны есте сақтау ғана емес. Құранды жаттау – алғашқы қадам ғана. Одан кейін оны үнемі оқу, мағынасына үңілу, аяттарға ой жүгірту және амал ету қажет. Абдулла ибн Мәсғуд (Алла оған разы болсын) сахабалардың Құран үйрену әдісін былай сипаттаған: «Бізден бір адам он аят үйренсе, оның мағынасын және онымен амал етуді білмейінше, одан әрі өтпейтін». Міне, Құран тәрбиесінің мәні осында. Құран адамды өзгертпесе, оның жатталған аяттары өміріне толық әсер етпегені. Құран адамның жүрегіне енсе, оның сөзіне, мінезіне, қарым-қатынасына, ата-анасына деген құрметіне, достарына деген қатынасына, адалдығына және жауапкершілігіне оң әсер етуі тиіс. Ал ақыреттегі сыйы шексіз, оны елестету де, есептеу де мүмкін емес. Пайғамбарымыз (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) хадистерінде: **«Құран оқыңдар, өйткені ол Қиямет күні өзін оқығандар үшін шапағатшы ретінде келеді»**, – деп үмбетіне қасиетті Құранды жиі оқуды

өсиет еткен (Мүслим). Тағы бір өсиетінде: «(Қиямет күні) **Құран иесіне: «Оқы да, көтеріл. Өміріңде қалай оқыған болсаң, солайша әр сөзді анық айтып оқы. Расында сенің орның, соңғы оқылған аятыңа сәйкес болады» деп айтылады»,** – деген (имам Әбу Дәуіт, Термизи).

Құран жаттау қиын емес

Аллаға шүкір, елдің тыныштығы мен жердің бүтіндігі, тақымыздың бейбіт атуы мен күніміздің амандықта батуының арқасында игі істерді еркін атқарып келеміз. Соның ішінде бұқараға Құран жаттаудың қиын еместігін, оған дәл біздің қоғамда мүмкіндік көп екенін айтқымыз келеді. Бұрын «әлхам» мен «құл хуалланы» білгеннің бәрі молда болса, қазір діни білімі бар жандарға талап жоғары. Бұдан жиырма, отыз жыл бұрын Құранның бір парасын жаттаған бала көрсек, риза болатынбыз. Ал қазір мешіттен діни сауат ашқан жасөспірімдер Құран Кәрімді ережесіне сай оқуға талпынып жатыр. Құранды ежіктеп болса да оқи алатындар жаттауға, ал жаттағандар одан сайын дамытып, ижаза алуға талпынып жатқан жайы бар. Астана мен Алматы қалаларында «Хусамуддин ас-Сығанақи» Ислам институты жанындағы ижаза беру орталығынан 84 қари Құран ілімін жетілдіріп, ижаза алып шықты. Бұл қарилардың Отаны мен отбасынан жырақтап, шет ел аспай-ақ, өзімізде оқуына мүмкіндік туғызды.

Елімізде қазіргі кезде 850-ге жуық қари бар. Мүфтиятқа қарасты 15 қариларды дайындау орталығы жұмыс істеп тұр. Қариларды ұдайы қанаттандырып отыру мақсатында өңірлерімізде әртүрлі деңгейдегі Құран жарыстары өтіп келеді. Әсіресе, ерлер және қыздар арасында Құран Кәрімді жатқа және мәнерлеп оқудан республикалық байқау және оның облыстардағы іріктеу кезеңін жыл сайын тұрақты түрде өткізу игі дәстүрге айналды. Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы-

ның ұйықтқы болуымен екі рет Халықаралық Құран жарысы жоғары дегейде ұйымдастырылды.

Екі жыл бұрын ҚМДБ Төрағасы Наурызбай қажы Тағанұлының бастамасымен мүфтият жанынан Құран секторы ашылды. Аталмыш сектордың негізгі міндеті – Қарилар даярлау орталықтарының жұмысын жандандыру, Құранды сауатты оқитын имамдар шоғырын қалыптастыру, Құран жарыстарын сапалы әрі нәтижелі өткізуге жан-жақты үлес қосу. Сондай-ақ 2025 жылы мүфтият жанынан «Қарилар алқасы» құрылып, онда елімізге белгілі қари-ұстаздар саланы дамытуға және алдағы жұмыс жоспарына қатысты ой-пікірін білдіруге мүмкіндік алып отыр. Сайып келгенде мұның бәрі Пайғамбарымыздан (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) аманат болған Құран Кәрімді кейінгі буын жастарға үйрету, халықтың діни-рухани танымын кеңейту.

Шынтуайтында, бүгінгі жастардың мүмкіндігі бұрынғыдан да мол. Құран үйренуге қажетті кітаптар, ұстаздар, курстар, оқу орталықтары бар. Құранды тыңдап, қайталап, жаттауға мүмкіндік беретін технологиялар да жеткілікті. Бірақ мүмкіндік көбейген сайын жауапкершілік те артады. Жас өскіннің күні сағаттап әлеуметтік желіде өтіп, Құранға бірнеше минут қана уақыт бөлуі жақсы емес. Құранмен дос болу, оны оқу мен жаттау тек молдалардың, имамдардың ғана ісі емес. Қазір аңғарсақ, біздің елімізде де ақпараттық технологиялар саласында және өзге мамандық иелері арасында құран жаттаған, тіпті ижаза алып жатқан бауырларымыз бар. Бұл «Құран жаттау ниеті түзу кез келген жанның қолынан келеді» деген сөз. Ендеше хадистерде айтылғандай, **«Құранды өзіміз үйреніп, оны өзгелерге үйретіп, жақсылардың қатарынан болуға»** талпынайық, қадірлі жастар!

Серік қари АХМЕТ,
ҚМДБ Құран секторының жетекшісі

БІЛІМДІ АДАМНЫҢ БЕС БЕЛГІСІ

Білім – қай заманда болмасын адамдардың бойынан талап етілетін, бәріне ортақ болғанмен, көптің қолы жете бермейтін бағалы дүние. Жазушы Мұхтар Әуезов: «Халық пен халықты, адам мен адамды теңестіретін нәрсе – білім. Адамшылықты тез жүргізу үшін көп ой керек, ойлау үшін оқу керек...», – деген болса, аталарымыздың «Оқусыз білім жоқ, білімсіз күнің жоқ» деген қанатты сөзі қашанда өзектілігін жойған емес.

Әйтсе де, білім алу мен білімді болудың айырмасы бар. Білім алу әрбір ақыл-есі дұрыс адамның қолынан келетін шаруа болғанмен, білімді болу екінің біріне бұйыра бермейді. Өйткені ілім үйрену мектеп, университетпен шектелмейді, ол адам баласы өмірден озғанша үзілмеуі тиіс. Тал бесіктен жер бесікке шейінгі аралықта үйренуден ұялмаған, ізденуден жалықпаған адамды нағыз «білімді адам» дей аламыз. Ал төменде білімді адам деген қандай болуы керек, оқығанның бәрі шынайы білім иесі бола бермейтінін анықтайтын бес белгіні мысалға келтіріп отырымыз.

1 Білімді адам білмейтін нәрселерін де мойындайды. Зияткерлік теле-радио бағдарламалардың тікелей эфиріне жиі хабарласып, сұрақтарына жауап беріп, арасында жүлдегер атанып жүретін Дүйсәлі ақсақалдың «Бұл өмірде бәрін білетін адам жоқ. Толық

білуші тек бір Алла» деп айтқаны бар еді. Расымен, адам баласының барлық ғылымды игеріп, бәрін білуі әсте мүмкін емес. Бірақ кейбір адамдар білімі артқан сайын тақаппарланып кетуі себепті, «білмеймін» деуге арланып, білмеген нәрсені сұраса, жауап беруге тырысып, білетін адамнан үйренуге құлық танытпайды. Ал шынайы ілім иелері «Білгенім – бір тоғыз, білмегенім – тоқсан тоғыз» деген ұстаныммен өмір сүріп, ізденуден арланбайды. Мәселен, имам-ұстаздарға жамағат тарапынан жиі сұрақ қойылады. Олардың ішінде тосын сұрақтар, жан-жақты саралау қажет мәселелер де болуы мүмкін. Мұндай жағдайда дін мамандары көп жағдайда өзінен білімді ғалымдарға немесе кітаптарға сүйене отырып жамағаттың сауалына жауап береді. Білмегенін мойындау – оның білімсіздігін емес, кісілігін де көрсететін асыл қасиет.

2 Дауласқаннан гөрі түсіндіруге тырысады. Нағыз білімді адам білмейтін адаммен дауласудан пайда жоқтығын жақсы біледі. Өйткені ол білмей тұрған немесе надан адамның орнында бұрын өзі болғанын бағамдай алады. Сол себепті де Құран Кәрімдегі **«Білетіндер мен білмейтіндер тең бола ала ма?»** деген аяттың бір сыры осында жатыр. Хәкім Абайдың да *«Сөз ұқпайтын ақымақтан күнде жеңілемін»* деген сөзінің жаны бар. Көп жағдайда оқығандардың білімі және парасаты дау-дамай, талас-тартыстарда сыналып жатады. Жемісі жоқ ағашты сілкілесе жапырақтың тербелген дыбысы ғана шығатыны секілді, білімсіз адамдардың көбіне дауысы көтеріңкі, сөздері асығыс-үсігіс келеді. Ал онымен пікірталасқа түскен білім иесі байсалды қалыппен, мәселені асықпай шешуге, дауласпай түсіндіруге тырысады. Ардақты Пайғамбарымыз да (оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын) сахабаларына айтқан бір өсиетінде: **«Кім де кім өзінікі қате болып тұрып, таласудан бас тартса, Алла Тағала оған жәннаттың шетінен үй тұрғызып береді. Ал енді кім де кім өзікі дұрыс бола тұра таласуды қойса, оған пейіштің төрінен үй беріледі»**, – деп айтқан.

3 Білімі оны өзгелерден жоғары қоймайды, сұрақ қоюдан ұялмайды. Данышпан халқымыз «Ұлық болсаң, кішік бол» деп қанша жерден білімді болса да, өзін өзгеден жоғары қоймау керектігін ұдайы ескертіп отырған. Негізі өзін біреуден артық санау – Ібіліс шайтанның сипаты. Адам ата (оған Алланың сәлемі болсын) жаратылғанға дейін Ібіліс періштелердің қатарында болатын әрі ең білімдісі де сол еді. Бірақ кейін Алла Тағала періштелерге және Ібіліске де бұйрық беріп, Адамға құрмет сәждесін жаса дегенде ол бірден бас тартып, тәкаппарланған еді. Сондағы Ібілістің Жаратқанға айтқан уәжі Құрандағы «Сад» сүресінің 76-аятында: **«Мен одан әлдеқайда артықпын. Өйткені Сен мені оттан жараттың, ал оны болса, сазбалшықтан жараттың»**, – деп баяндалған.

Шынайы білім иесі ілім ізденудің соңғы демі шыққанша жалғасатынын білгендіктен сұрақ қоюдан да тайсалмайды. Өйткені оның ілім-білімге құштарлығы өзгелерден үйренуге, сұрақ қоюына тосқауыл болмайды.

4 Ұстазын ұмытпайды. «Бір әріп үйреткенге қырық жыл сәлем бер» деген сөзді естіген боларсыз. Біз мұны төртінші белгі ретінде жазғанымызбен, білімді адам үшін ұстазы ең маңызды тұлға екенін білгейсіз. Мағжан Жұмабаев: «Алты алаштың игі жақсысы бас

қосса, төрдегі орын – ұстаздікі» деп ұстаздар қауымына құрметін білдірген. Бұрынғы ғалымдардың бірі медреседе сабақ беріп отырып қайта-қайта орнынан тұра беріпті. Шәкірттері мұның себебін сұрағанда: «Ұстазымның ойнап жүрген баласы ашық тұрған есіктен әлсін-әлсін көрініп қала берді. Дәріс үйреткен ұстазыма құрмет ретінде баласы әр көрінген сайын орнымнан тұрдым», – деп, ұстаздың жақындары мен бала-шағасын да құрметтейтіндігін көрсеткен.

Имам Ағзам Әбу Ханифаның (Алла оны мейіріміне бөлесін) да ұстазына деген құрметі ерекше болған. Бір

сөзінде ол: «Арамызда жеті көше болғанына қарамастан, ұстазым Хаммадтың үй жағына әдепсіздік болмасын деп ешқашан аяғымды созып жатқан емеспін. Қанша жылдан бері әр намазымнан кейін ата-анаммен қоса ұстазымды да қайырлы дұғама қосып келемін», – деген.

5 Білімі артқан сайын жауапкершілігі күшейеді, білгені мінезінен көрінеді. Яғни, бір нәрсені білу бір басқа, ал оны іске асыру – екінші мәселе. Мұны «сөзде бар, істе жоқ» немесе «теория жүзінде бар, практика жүзінде жоқ» деп түсіндірсек болады. Асыл дінімізде білімге амал ету жөнінде жиі айтылады. Имамдарымыз да әрдайым жамағатпен бірге Жаратқаннан пайдалы білім және соған сай амал етуді сұрап, дұға жасайды. Бұл адамның алған білімі оның бойында көрініп тұратынын меңзейді. Адам көп білген сайын әр істің жүзеге асуын, нәтижесін пайымдай алады. Соған сай оның жауапкершілігі күшейіп, қоғамға тек пайдасын тигізеді. Оқығандықтарының іске асырғанда және ол үзілмеген уақытта білімі бойына сіңіп, мінезінен көрініп тұрады.

Жаратылыстың қыр-сырын меңгеріп, білім алуда тоқтамаған адамның Жаратқанын тануы оңай. Өйткені адамның ақылы Құдайды танытса, иманы Оған мойынсұнуға көмектеседі. Алла Тағала Құран Кәрімде: **«Шынтуайтында, Алладан құлдарының арасынан тек ғұламалар ғана шын именеді (қорқады)»** – деп баяндайды («Фатыр» сүресі, 28-аят). Яғни, біліміне білік қосып, іздене түскен адамның дәрежесі Алла Тағаланың құзырында өзгелердің жанында жоғары болады. Өйткені тағы бір аятта: «Алла Тағала сендерден иман келтіргендер мен ғылым берілгендердің дәрежесін жоғарылатады. Алла сендердің істегендеріңнен хабардар» – делінген.

Ермұрат ШОПАН

ДІНИ БІЛІМДІ ОНЛАЙН АЛУҒА БОЛА МА?

Қазіргі ақпараттық технологиялардың дамуы білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтерді. Бұл үдеріс діни білім беру саласын да қамтып, интернет пен түрлі онлайн платформалар арқылы дәрістер тыңдауға, араб тілін, Құран мен хадис ілімдерін үйренуге кең мүмкіндік ашты. Әсіресе діни оқу орындарына баруға мүмкіндігі жоқ немесе уақыты шектеулі адамдар үшін бұл – қолайлы әрі тиімді жол.

Дегенмен, дәстүрлі исламдық білім беру жүйесі ұстаз бен шәкірт арасындағы тікелей қарым-қатынасқа, бетпе-бет оқытуға негізделеді. Өйткені діни білім тек ақпаратты меңгерумен шектелмейді; ол тәрбие, рухани кемелдену, тәжірибе және ұстаздың бағыт-бағдарын да қамтиды. Сондықтан діни білімді онлайн оқытудың артықшылықтары мен шектеулерін шариғат талаптары тұрғысынан жан-жақты қарастыру маңызды.

Жалпы, қазіргі заманғы технологиялардың көмегімен білім алу шариғатқа қайшы емес. Ислам тарихында білім беру әрдайым тек бетпе-бет оқытумен шектелмеген. Ғалымдар шәкірттеріне хаттар, жазбалар мен кітаптар жолдап, қашықтан да білім үйреткен. Бұл білім алудың негізгі мақсаты – оның жеткізілу тәсілі емес, дұрыс түсініп, дұрыс меңгеру екенін көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, діни білімді онлайн форматта алуға болады. Алайда онлайн оқу – білім алудың бір құралы ғана. Ол ұстаздың тәрбиесін, тікелей бақылауын және дәстүрлі исламдық білім беру жүйесінің барлық ерекшеліктерін толық алмастыра алмайды.

Ислам ғалымдары онлайн білім алуда белгілі бір талаптарды сақтаудың маңыздылығын атап көрсетеді. Қашықтан оқу да, дәстүрлі оқу да білім іздеудің бір түрі болғанымен, тек кітаптарға немесе интернеттегі материалдарға сүйеніп, білікті ұстаздың жетекшілігін-

сіз білім алу қателіктерге алып келуі мүмкін. Осыған байланысты сәләф ғалымдарының арасында мынадай сөз бар: «Кімнің ұстазы кітабы ғана болса, оның қатесі дұрысына қарағанда көбірек болады». Бұл сөз онлайн білім алуға тыйым салмайды. Керісінше, білімнің сенімді әрі білікті ұстаздың жетекшілігімен меңгерілуінің маңызын білдіреді. Демек, мәселе интернеттің өзінде емес, білімнің дұрыс әрі сенімді дереккөзден алынуында.

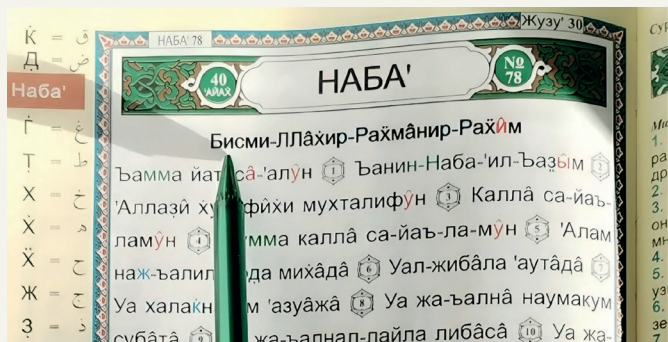
Сонымен қатар кейбір діни пәндерді онлайн форматта толық меңгеру қиын. Мысалы, Құран қырағаты, тәжуид және ижаза алу барысында ұстаздың шәкірттің оқуын тікелей тыңдап, қателерін түзетіп отыруы аса маңызды. Сондықтан мұндай тәжірибелік пәндерді бетпе-бет оқу анағұрлым тиімді саналады.

Сондай-ақ онлайн білімді ресми діни мекемелердің ұстаздарынан, танылған ислам университеттерінің профессорларынан және ұстаздық тізбегі (санад) белгілі, ғылыми беделі мойындалған ғалымдардан алған жөн.

Қорыта айтқанда, діни білімді онлайн алу шариғат тұрғысынан рұқсат етіледі және қазіргі қоғам үшін пайдалы мүмкіндік болып саналады. Алайда онлайн оқу дәстүрлі исламдық білім беру жүйесін толық алмастыра алмайды. Сондықтан күрделі діни мәселелерде білікті мамандарға жүгіну, тәжірибелік пәндерді тікелей ұстаздан үйрену және білімді сенімді дереккөздерден алу аса маңызды.

Ең дұрыс ұстаным – онлайн білімді дәстүрлі діни білімнің баламасы ретінде емес, оны толықтыратын тиімді құрал ретінде қарастыру. Сенімді ұстаздың жетекшілігімен және дұрыс бағытта пайдаланылған жағдайда онлайн оқу ислам ілімін меңгерудің пайдалы әрі заманауи жолдарының бірі бола алады.

ҚҰРАНДЫ КИРИЛЛИЦАМЕН ОҚУҒА БОЛА МА?

Құран Кәрім – бүкіл әлемдердің Раббысы Алла Тағаланың кәламы. Ол Пайғамбарымыз Мұхаммедке **(оған Алланың салауаты мен сәлемі болсын)** анық араб тілінде түсірілді. Алла Тағала Құранда: **«Ақиқатында, Біз Оны (бұл Кітапты) араб тілінде Құран түрінде түсірдік, бәлкім, оны пайымдарсыңдар...» («Юсуф» сүресі, 2-аят) дейді. Сондықтан Құранның тілі де, жазылу үлгісі де ислам тарихында ерекше маңызға ие.**

Хазіреті Осман ибн Аффанның (оған Алла разы болсын) халифалығы кезінде Құранның бірнеше данасы бірізді үлгімен көшіріліп, мұсылман өлкелеріне таратылды. Бұл мұсхафтар «Осман мұсхафы», ал олардың жазылу үлгісі «мұсхаф расмы» деп аталды. «Расм» – Құран сөздерінің арнайы жазылу тәртібі мен емле ерекшеліктерін білдіреді. Сахабалар дәуірінен бастап көптеген мұсылман ғалымдары Құран мәтінін жазғанда дәл осы Осман мұсхафының жазылу үлгісін сақтауды міндетті санаған. Өйткені кейінгі барлық мұсхафтар осы түпнұсқаға негізделіп жазылды.

Қырағат және араб тілі ғылымының көрнекті имамдары Әбу Амр әд-Дәни, Имам Шатыби, Мұхаммад ибн әл-Жазари, Имам Суюти және басқа да ғалымдар: «Осман мұсхафының жазу үлгісін ұстану – уәжіп. Өйткені бұл расм – ұстанылуға тиіс сүннет», – деген.

Құран мәтінін араб әріптерінен өзге әліпбимен жазу мәселесіне қатысты Мысырдағы Ислам зерттеулері академиясы және көптеген беделді пәтуа ұйымдары мұндай жазуға рұқсат бермеген. Олардың негізгі себептері:

1. Мұсхафтың бұрмалану қаупі бар. Араб тіліндегі көптеген дыбыстарды кирилл немесе басқа әліпбидегі

таңбалармен дәл жеткізу мүмкін емес. Себебі араб тілінде сырттай ұқсас болғанымен, айтылуы мен мағынасы әртүрлі көптеген әріптер кездеседі. Мәселен, араб тілінде төрт түрлі «з», үш түрлі «с», үш түрлі «х/һ» дыбысы бар. Ал кирилл әліпбиінде олардың әрқайсысын дәл ажырататын жеке таңбалар жоқ. Соның салдарынан бір әріпті екінші әріппен алмастырып оқу сөздің мағынасын өзгертіп жіберуі мүмкін. Кейбір жағдайларда мұндай қате намаздың да бұзылуына себеп болады. Сол сияқты араб әріптерінің әрқайсысының өзіне тән шығу орны (махражы) бар. Бұл ерекшеліктерді кирилл әріптері арқылы толық жеткізу мүмкін емес. Нәтижесінде адам Құранды қате оқып, сол қатені жаттап алуы ықтимал. Сондықтан дұрыс оқимын деп ниеттенген адамның байқамай қателікке ұрынып, сауап аламын деп жүріп, күнәға ұрыну қаупі де жоқ емес.

2. Араб тілін үйренуге деген ынтаның әлсіреуі. Егер адам Құранды тек кириллица арқылы оқуға дағдыланса, араб әліпбиін үйренуге қажеттілік сезінбеуі мүмкін. Бұл уақыт өте келе оны Құранның түпнұсқасын оқудан алыстатады.

Негізінде Құранды арабша оқуды үйрену бүгінгі таңда қиын емес. Қазіргі уақытта мешіттерде, медреселерде, оқу орталықтарында және онлайн платформаларда Құран оқу мен тәжвидті үйрететін мүмкіндіктер жеткілікті. Дегенмен қажеттілік себепті, мысалы, араб тілін мүлдем білмейтін, жаңадан ислам қабылдаған немесе арабша оқуға шамасы келмейтін адам намазды бастау мақсатында «Фатиха» сүресін және қысқа сүрелерді уақытша кириллица арқылы үйренуі мүмкін. Алайда міндетті түрде араб әріптерін үйреніп, Құранды дұрыс оқу үшін ұстаздың алдына отырып, қателерін түзетуі қажет.

Қорыта айтқанда, Құран Кәрім араб тілінде түсірілгендіктен, оны мүмкіндігінше түскен қалпында араб әріптерімен оқу және жаттау – ең дұрыс шешім. Сондықтан әрбір мұсылман Құранды арабша оқуды үйренуге талпынуы керек. Ол үшін шынайы ықылас, сабыр және еңбек қажет.

Дайындаған Медет ҚҰРМАШҰЛЫ

IMAN

діни-танымдық журналы
Қазақстан мұсылмандары
діни басқармасының
ресми журналы

Меншік иесі:

«Иман-сенім» ЖШС

Редакция алқасы:
Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ (төраға)
Кенжетай ДҮЙСЕНБАЙ
Сансызбай ҚҰРБАНҰЛЫ
Ермек МҰҚАТАЙ
Ғылымбек МӘЖИЕВ
Мұхаммед-Хусейн АЛСАБЕКОВ
Ершат ОҢҒАР
Батыржан МАНСҰРОВ
Смайыл СЕЙІТБЕКОВ
Асан ӘБДІҚҰЛҰЛЫ
Ағабек ҚОНАРБАЙҰЛЫ
Хасан АМАНҚҰЛ
Ерболат ЖҮСІПОВ
Марат БЕКТАЗИНОВ
Марат ЖАППАСБАЕВ
Естай ӘБДІҒАЛИ
Жолдас БЕРДІМҰРАТОВ
Керімбек ДӘУІТОВ
Бейбіт ЖАНСАРИН
Нұрбек ЕСМАҒАНБЕТ
Асқар ЗӘКІРЖАНҰЛЫ
Әнуар ЕЛЖАНОВ
Бақдәулет НҰРМАТҰЛЫ
Асқар МҰҚАНОВ
Мадияр ПІРІМҚҰЛОВ
Хамзат ҚАЖЫМҰРАТҰЛЫ
Самат ҚАНАТҚАЛИҰЛЫ
Қанат ҚЫДЫРМИН
Дастан ҚҰРМАНБАЕВ
Болатбек ҰЛАСҚАНҰЛЫ
Төлеби ОСПАН
Амантай САДИЕВ
Думан НӘДІРҰЛЫ
Қуаныш СӘБИТ
Ержан ТӨЛЕПОВ
Бектұрсын УАЛИЕВ

Директор-бас редактор
Кеулімжай ҚҰТТЫ

Жауапты хатшы
Ермұрат НАЗАРҰЛЫ

Шариғи редактор
Медет ҚҰРМАШҰЛЫ

Техникалық редактор
Асқар БАЙҚОҢЫРҰЛЫ

Редакцияның мекенжайы:
Астана қаласы, Мәңгілік ел, 65
«Иман» журналының редакциясы

Пошта: iman@muftat.kz
Телефон: +7 (7172) 999866
Жазылу индексі: 75998

Журнал айына 1 рет шығады

Мәдениет және ақпарат
министрлігінде тіркеліп,
№3176 ж. куәлігі берілген

«Иман» журналы редакциясының
компьютерлік орталығында беттелді.

Таралымы – 14 740
Тапсырыс: №266

«Жедел басу» баспаханасы,
Алматы қаласы, Ырысты көшесі, 46/2а

Журналда жарияланған материалдарды
сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Басылымда Алла Тағаланың есімі
мен Құран аяттары жазылғандықтан,
журналды аяқасты етпеулеріңізді
сұраймыз.

ҚАРНАҚ МЕДРЕСЕСІ

ХІІІ ғасырда қазақ даласына Исламның келуі білім мен ғылымның дамуына да серпін берді. Халықтың діни білімге деген сұранысын қанағаттандыру мақсатында уақыт өте келе медреселер ашылып, қызмет ете бастады. Оқу орындары мешіттердің жанынан имамдар немесе дәулетті, бай кісілердің демеуімен салынды. Орта ғасырлардағы діни оқу орындары дегенде ойымызға Сауран, Созақтағы Баба ата және Қарнақ елдімекеніндегі медреселер ойға келеді.

Бұлардың ішінде Қарнақ елдімекені ежелден оқу-ағарту орталығы, мәдениет ошағы есептеледі. Қазақстандағы үлкен медреселердің бірі болған деп осы Қарнақ медресесін айта аламыз. Өйткені ондағы білім беру деңгейі Бұқара, Самарқан, Ташкенттегі медреселерден кем болмаған.

Тарихшы Жамбыл Артықбаев бір мақаласында Қарнақ жайлы былай деп жазады: «Қаратау бөктерінде ежелгі заманда бой көтерген шаруа адамдары мен абыздардың қасиетті қонысы Қарнақ, яғни Қаратаудың нақ бауырындағы елдімекен (Қара-нақ) деген атпен танымал болғанына бірнеше мың жыл өткенін біз негізгі өзегі қола дәуірінде пайда болған «Авесто» сияқты ежелгі жазба дерегінен аңғарамыз. Қарнақтың тарихи қала екені, ол жерде оғыздар мекендегені ХІ ғасырда қалам тербеген М.Қашқари сөздігінен белгілі. Ол заманда қала санатына кірген бұл елдімекен кейін келе қышпақ дәрежесіне түскен. Қарнақ шығыстық білім мен ғылым орталығы деген уақытта алдымен қала маңындағы қорымдар мен

ескерткіштерге назар аудару керек. Соның ішінде Хазірет Укаша ата, Имам Бахли, Жылаған (Сачылған) ата, Сопы Каландар, Шапар баба, Шейх Мұхаммед, Тақия ата, Хайриддин ата, Қарабұра, Ер Мұқым ата сияқты толып жатқан әулие орындар ерекше ыджидхат қойып, зерттеуді қажет етеді» («Мұнара» газет, №5, 2020 жыл).

Ел арасында «ілім Қарнақтан тараған» деген тіркес те бар. Орта ғасырлардағы Қарнақ медресесін тәмамдаған танымал кісілер жайлы мәліметтер жоқ. Бірақ бертін келе оқу орнында Мәшһүр Жүсіп, Шортанбай Қанайұлы, Балмағамбет Балқыбайұлы, Мұса Байзақұлы, Шәді төре, Мұхтар Әуезовтің атасы Бердіқожа, Кенесары хан мен әкесі Қасым төре осы жерде білім алған. Сол кездері Қарнақта 4 медресе (Халфе, Шамухаммед ишан, Молда Хашыр дамолла және Әбілхайыр медреселері) жұмыс істеген. Ал ерте кездері үлкенді-кішілі 22 медресе шәкірттерді білім нәрімен сусындатып келген. Қарнақ медреселерінде Ясауидің хикметтері пән ретінде оқытылған.